

A falumunka és az erdélyi falumunka-mozgalom.

I.

A falumunka értelmezése.

A társadalomkutatás és a társadalomsegítés egyik feladatkörét vállalja a falumunka. Részben tudományos, részben gyakorlati önkéntes munkaszolgálatot jelent s ily értelemben az Országos Széchenyi Szövetség iktatta először munkatervébe.¹ Ma már azonban általánosan ismert és sok helyt alkalmazott meghatározás, s a „falumunka“ gyűjtőnév alatt egybefoglalt, többirányú tevékenység az új magyar értelmiség terveiben és munkavállalásában jellegzetes és lényeges szerepet tölt be. Rövid és összefoglaló jellemzése mégis nagy nehézségekbe ütközik, mert a „falumunka“ elnevezése alatt sok olyan tevékenységet foglalunk össze, amelyek egymással csak közvetett viszonyban állanak.

Hogy elkerüljünk számos félreértést, zavaró elírást, hibás feladatmegjelölést, melyből eddig is csak kiábrándító eredménytelenség származott, szükségként mutatkozik a falumunka egyes munkaterületeinek szigorú különválasztása, kereteiknek meghatározása s e munkaterületek egymásközi kapcsolatainak világos megjelölése. A falumunka elemzése ugyanis három munkakör célszerűségét igazolja: 1. falukutatás, 2. értelmi és fizikai munkaszolgálat, s mindezek eredményeinek felhasználásával 3. felkészülés a faluvezetésre.² E három munkakör eléggé messze esik egymástól: a falukutatás tudományos feladat, az értelmi és fizikai munkaszolgálat művelődés- és társadalompolitikai tevékenység, a faluvezetésre való rákészülés pedig az értelmiség-nevelés keretében elsősorban nemzetpedagógiai probléma. E szétágazó munkakörök közötti összefüggés is csak annyi, hogy a falukutatás annak a népközösségnek életkérdéseit tárja fel, amelynek keretében a faluvezető

¹ V. ö. *Wittig Gusztáv dr.* közlésével: Az Országos Széchenyi Szövetség falumunkája. Honismeret könyve, Bp. 1935. 141. l.

² „Falumunka“ névvel az *Országos Széchenyi Szövetség* mellett elsősorban az *Erdélyi Fiatalok* jelölték ily irányú tevékenységüket. A fogalom-meghatározás is e két helyről származik. A fenti feladat-kijelölés nyomait szintén megtaláljuk mind az *Erdélyi Fiatalok*, mind pedig a Széchenyi Szövetség kiadványaiban. Így *Váró György* szerint „az ifjúság »falumunkája« tanulmányt jelent: 1. a falu megismerését és 2. a falu irányítására való felkészülést“ (A falumunka jövőbeli feladatai. *Erdélyi Fiatalok*, 1933. IV. évf. II. negyed, 53. l.). *Ifj. dr. Buday Kálmán* szerint viszont „az agrár settlement munka három fokozatú tevékenységből áll: az első a falukutatás, a második a falunevelés, a harmadik a faluvezetés“ (A statisztika és szociográfia szerepe az agrár settlement munkában. Országos Széchenyi Szövetség Könyvtára, 1. sz.: Falumunka. Agrár settlement. I. 26. l.).

munkalehetőségei adódnak, az értelmi és fizikai munkaszolgáltatás pedig a faluvezető felkínálkozó előiskolája. Érthető tehát, hogy a hozzá nem értők számára ez a tág feladat-megjelölés nemcsak fogalomzavart, hanem a gyakorlati „falumunkában“ is súlyos tévedéseket eredményez.

Az értelmezés felületessége azonban nemcsak a „falumunka“ általános fogalmazásában kísértő, de megdöbbenő az egyes munkakörök kérdésében is. A tiszta tudomány és a tiszta politikum ma szertelen módon összekegyedik azokban a megnyilatkozásokban, amelyek a „falumunka“ célját és irányát igyekeznek meghatározni. Ez természetes is, hiszen kevesen tesznek éles különbséget a „falumunka“ hármas tevékenységi köre közt, s az említett munkakörök tudományos, művelődés- és társadalompolitikai, valamint nemzetnevelési lényege legjobb esetben csak ösztönös sejtés az általános falumunka-fogalom keretében. Épen ezért a további fogalmi zavarok elkerülése végett tanulmányunk e bevezető részében összefoglaló vázlatát adjuk a „falumunka“ egyes munkaköreinek.

1. Falukutatás.

A társadalomkutatás, amelynek egyik résztudománya a falukutatás, általánosan még ma sem állapodott meg hivatásának és munkamódszerének szemléletében. Az egymással ellentétes irányzatok között azonban mégis mindinkább szélesebb területeket hódít az a rendszer, mely a társadalomkutatást hozzásegíteni igyekszik ahhoz, hogy *valóság-tudomány legyen*. Ezt a rendszert a bucureştii Tudomány-egyetem szociológiai tanára, *Gusti Dimitrie*, az ú. n. *sociologia monografica* keretében foglalja össze.³ Fejtegetései szerint a társadalomtudomány nem teljesítheti sem tudományos, sem társadalomsegítő feladatát, ha nem lesz monográfikussá. Bizonyító tételei világosak: 1. A társadalomtudománynak le kell szállnia az elvont síkról a társadalmi valóság közvetlen szemléletéig, mert egyetlen tudomány sem érdemli meg a nevét, ha nem képes számot adni a tárgyál választott valóságról. 2. A társadalmi valóságnak részletekre kiterjedő tanulmányozása az íróasztal mellől és a könyvtár segítségével teljesen lehetetlen, csakis a helyszínén és kizárólagosan a monográfiai kutatás eszközeivel valósítható meg. 3. Kétségtelen tehát, hogy a *sociologia monografica* az egyetlen út arra, hogy a társadalomtudomány a társadalmi valóság tudománya lehessen, sőt a *sociologia monografica* az egyetlen út arra is, hogy a társadalomtudomány egyáltalán tudomány lehessen.⁴

³ Rendszerét *Sociologia monografică, știință a realității sociale* (Sociologia monografica: a társadalmi valóság tudománya) címen foglalja össze, — bevezető tanulmányként az Institut Social Român kiadványsorozatának (Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică) első kötetében (Seria A.: Studii și Contribuții, I.: Traian Herseni: Teoria monografiilor sociologice). E tanulmány megjelent ugyanennek a sorozatnak a Sociologia militans c. 3. kötetében is. Bőséges francia kivonata: *La Monographie Sociologique en Roumanie*. Conférence donnée à la Faculté des Lettres, 10. jan. 1935, par *Démètre Gusti*. Études de sociologie et d'éthnologie juridiques, XXIII. Paris, 1935, 7—35.

⁴ V. ö. *Gusti* i. m. 44—45. l.

Ez a rendszer szakít az empirizmus statisztika-kizárólagosságával, a szociográfiának és az etnológiának pusztán leíró módszerével, a Folklor és Volkskunde egyoldalúságával, valamint a La Science Sociale tudósai (Frédéric Le Play, Henri de Tourville és Edmond Demolins) „monográfiájának” nem ritka felületességével, s valamely társadalmi egység egészét tekinti munkaterületül: annak összes adottságait és jelenségeit figyeli, s ezzel a felvett társadalmi egység valóságos szemléletére törekszik.⁵ A sociologia monografica rendszerét épen ezért annak a keretnek tekintjük, amelynek segítségével a falukutatás lényegét és módszerét meghatározhatjuk. Ez a H. Freyer felfogásához (Sociologie als Wirklichkeitswissenschaft)⁶ legközelebb álló rendszer ugyanis maradéktalanul feldolgozza azokat az irányulásbeli kérdéseket, melyeket a régebbi társadalomkutatás sajnálatosan nélkülözött, de amelyek éppen a legújabb törekvéseket alapvetően igyekeznek meghatározni.

1. E rendszer értelmében a falu szerkezeti képének vizsgálata a falukutatás első teendője. A falu társadalma ugyanis közösségek (nemzetiség, nemzetség, család, felekezet, stb.), intézmények (egyház, iskola, egyletek, gyár, szövetkezet, közigazgatási szervek, stb.) és csoportok (szomszédság, foglalkozás, évjárat, ismeretség, stb.) szövődéke. Ezeket az alegységeket az általuk kinyilatkoztatott szociális akarat jellemzi, egymással fölé-, alá- és mellérendelt viszonylatban állanak, kapcsoltak

⁵ A társadalomkutatás gazdag irodalmát Gusti (i. m. 13—42. l.) „A monográfia története” címen adja. Itt első helyen tárgyalta, indukcióval dolgozó irodalmi vagy „kísérleti” módszertől (Balzac, Zola, John Galsworthy, Thomas Mann, stb.) bátran eltekinthetünk, mert a „meggyőző erejű” írások valóságos alapja igen bizonytalan. Az empirista módszer a statisztikában, a „szociográfia”-ban (Ferdinand Tönnies: Statistik und Sociographie. Allgemeines statistisches Archiv, 1929; R. Steinmetz: Die Sociographie in der Reihe der Geisteswissenschaften, Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie, 1913; magyarul: A szociográfia helye a szellemi tudományok sorában, Huszadik Század, 1913.) és az etnológiában (Pater W. Schmidt: L'Éthnologie moderne, son histoire, son objet, sa méthode, Salzbourg-Vienne, 1906.) számottevő. Jelentős a Folklor és a Volkskunde módszere. A La Science Sociale monográfia-mozgalma az említett három tudós nevéhez fűződik: az iskola megalapítója Frédéric Le Play (Ouvriers européens, 1855; magyar fordítása: A munkásviszonyok reformja címen 1903-ban jelent meg, „Tiszamenti jobbágy” c. külön fejezete Hatvan társadalomrajzát adja). Az újabb német társadalomkutatás területén iránymutató Leopold von Wiese kölni egyetemi tanár tevékenysége (Das Dorf als sociales Gebilde, 1928), 1927. óta szemináriumának tagjai kiszállásokat rendeznek, azonban a von Wiese-féle módszer még nem alkalmas a tanulmányozandó társadalmi egységnek, mint valóság-egésznek, szemléletére. A Gusti-féle sociologia monograficához legközelebb az amerikai rural sociology áll. Ez is teljességre törekszik. Pitirim A. Sorokin, Carle C. Zimmermann és Charles I. Galpin nagy művének (A systematic source book in rural sociology, Minneapolis, 1930—32, 2074 l.) beosztása fényt vet a módszerre is: Part I.: Historical Introduction; Part II.: Rural social organisation in its ecological and morphological aspects; Part III.: Rural social organisation in its institutional, functional and cultural aspects; Part IV.: Physical, Vital and Psycho-Social Traits of Farmers and Peasants; Part V.: Rural-urban Social Relationships. — Ezt a

vagy szembenállók, s végeredményben a társadalmi folyamatok megmagyarázóí.⁷

Az alapszerkezet áttekintése tehát elemzi a paraszttársadalom összetevő alegységeit, ezeknek rétegződését s erőviszonyait (egymás mellett vagy egymással szemben). Így már önmagáért is jelentős munka ez, de főként az a társadalmi valóság egészének ismerete szempontjából. *Ortutay* hasonló értelmű felfogásában: a szerkezeti kép megmutatja „a különböző társadalmi, etnikai, közösségi-egyéni, foglalkozási, hitfelekezeti hatalmi erők mennyiségi és milyenségi erőviszonyát“, s ehhez kapcsolhatjuk a „funkcionális képet“, mely „ezeknek az erőviszonylatoknak a falu életében való működését, funkcióját ábrázolja“.⁸ A felvett társadalmi egység alapszerkezetének pontos és részletes áttekintése tehát az egész ismeretépület alapzatát alkotja. A társadalmi valóság szemléletében ehhez kapcsoljuk a szellemi és gazdasági élet jelenségeit, s a rendszabályozó és szervező életmegnyilvánulásokat épügy, mint az egyes funkcionális jelenségekkel szoros összefüggésben levő kerettényezők (táj, biológiai alkat, lelki élet, történeti múlt) vizsgálatának eredményeit, hogy végül megrajzolhassuk a kinyilvánított szociális akarat körvonalazásával a társadalmi egység természetét, egyéniség-jellegét, típusát. A szerkezeti kép tanulmányához tehát a társadalmi jelenségek, majd a társadalom kerettényezőinek és a szociális akaratnak vizsgálata kapcsolódik.

2. A bucaresti szociológiai iskola meghatározása értelmében „a társadalom az erkölcsileg és jogilag rendszabályozott s politikailag és

rural sociology-t azonban a „célszerűség“ jellegzetesen megkülönbözteti minden más iránytól, így a „sociologia monografica-tól is. *G. A. Lundquist* és *Th. A. Carver* (Principles of rural sociology, 1927.) szerint ugyanis a rural szociológusnak egyik feladata a falufejlesztési programmok kitűzése, a célszerűségi elvek felhasználásával a helyzet javítására szolgáló eszközök megállapítása és a munka kijelölése. (V. ö. Szeibert János dr.: A német, orosz és amerikai falukutatás. Honismeret könyve, 116. l.) — A magyar szakirodalomban Fr. Le Play, L. von Wiese és a rural sociology a legismertebbek. *L. Bodor Antal*: A falu megismerése. Bp. Szemle 1933, 669. sz.; *Szeibert János dr.*: A faluszociológia célvetése. Különlenyomat a Társadalombiztosítási Közlöny 1929. okt.-dec. hármas számából. Bp. 1929.; Amerikai faluanalízis. Széphalom, 1930., IV. évf. 7–9. sz.; Amerikai faluvezetés, magyar tanyakérdés. Széphalom, 1930., V. évf. 1–2. sz.; A német, orosz és amerikai falukutatás. Honismeret könyve; *Mészár Oszkár dr.*: A községi monográfiákról. Honismeret könyve. — A Gusti-féle rendszer eddigi legjobb magyar összefoglalását *Lükő Gábor* írta meg: A román „monográfisták“ falukutató munkája. Honismeret könyve.

⁷ H. Freyert idézve, a társadalomkutatásnak, mint valóságtudománynak az álláspontjára helyezkedik a fiatal magyar falukutató, *Ortutay Gyula* is: A magyar falukutatás új útjai c. tanulmányában, *Vigilia*, 1935., II. k. 144. l.

⁸ V. ö. *Gusti* i. m. 7. l.; *Herseni* i. m. 104–106. l.; *H. H. Stahl*: Tehnica monografiei sociologice. Institutul Social Român, Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică, Seria A.: Studii și Contribuții, 2. 157–173. l. — *Herseni* inkább elméleti síkból tekinti a kérdést, *Stahl* viszont a falusi gazdaság és a család tanulmányának példáját nyújtja.

⁴ *Ortutay* i. m. 119. l.

közigazgatásilag megszervezett gazdasági és szellemi jelenségeknek funkcionális összessége".⁹ A valóság szemlélete igazolja ezt a meghatározást, mert kétségtelen, hogy a legprimitívebb emberi társadalom sem létezik gazdasági és szellemi tevékenység, jogi rendszabályozás és politikai szervezettség nélkül. Sőt a társadalmi valóság abban is igazat ad a sociologia monografica elméletének, hogy a gazdasági és szellemi jelenségek alkotó, az emberi társaséletben elsőrendű megnyilatkozások, míg a jogi és politikai jelenségek csak szabályozó tényezők. Viszonyukat szellemes fordulattal *Herseni* úgy határozza meg, hogy a gazdasági és szellemi tevékenység jogi és erkölcsi rendszabályozás nélkül irányuláshatár nélküli, „vak“ tevékenység; az erkölcsi, jogi, politikai és közigazgatási tevékenység viszont a gazdasági és szellemi élet tényeitől függetlenül tartalom nélküli, „üres“ tevékenység.¹⁰ A társadalomkutatásnak tehát a funkcionális társadalmi jelenségek vizsgálatában ezt a négy jelenség-csoportot kell figyelembe vennie, hogy a felvett társadalmi egység alapszerkezetéhez kapcsolódó életviszonyokat hiánytalanul felmérhesse:

a) *A szellemi élet* vizsgálata természetszerűleg a legtágasabb munkaterület. Vallási és erkölcsi megnyilatkozások, babona, irodalom, művészet, nyelv, műveltség, mind az alkotó ember szellemi tevékenységének eredményei. Kutatunk a népszokások,¹¹ a hagyományok után, összegyűjtjük a népi szépérvék művészi bizonyosságait, valamint lejegyezzük a népértelmező megnyilatkozásait: a nyelvi sajátosságokat, irodalmi alkotásokat, világnézeti véleményeket, s mindazt, ami a felvett társadalmi egység szellemi életére jellemző.

b) *A gazdasági élet* áttekintése a munka, a gazdasági technika és a termelés kérdésvilágát öleli fel. A kutatásnak természetesen előbb a felvett társadalmi egységnek, mint egésznek, gazdasági szerkezetét kell megalkotnia, de ugyanily rendszerességgel kell eljárnia az egyes összetevő gazdasági alegységek (üzemek) kérdésében is. Különös figyelmet érdemel ez utóbbinál a gazdaság és család viszonylata, valamint a falusi gazdaságnak az ú. n. tőkés gazdaságtól elütő törvényszerűsége.

c) Rendszabályozó tényezőként *a jogi felfogás megnyilatkozása* igen jellegzetes. Épen ezért a kutatás tárgya egyrészt az állami törvények és a falu jogi gondolkodásának viszonylata (egyezése és ellentéte), másrészt a falu erkölcsi világa, melynek körvonalait elsősorban a bűnügyek áttekintésével lehet megrajzolni. Tanulmányozandók továbbá a családi élet belső törvényei, a birtokrendszer, s különös figyelemmel részesítendő a szokásjog, valamint a törvénykönyvben ismeretlen eljárások kérdése.

d) *A politikai és közigazgatási tényezők* áttekintése a falu szervezetét mutatja be. Egyrészt a közigazgatási természetű törvények és

⁹ *Herseni* i. m. 80. l.

¹⁰ *Herseni* i. m. 102. l.

¹¹ *Stahl* (i. m. 156–157. l.) a népszokásokat kiemeli a szellemi jelenségek köréből s mint jelenségtömeget, külön tárgyalja, mivel jellegük nem kizárólagosan szellemi, hanem gazdasági, jogi, stb. jelenségekkel is kapcsolatos.

szokások viszonyát, a közigazgatási intézmények belső életét, szerepét és külső kapcsolatait, másrészt a falu politikai életét írja le. Természetesen a kutatás kiterjed a közigazgatás szempontjából pl. a törvénytől elő nem írt szervezetek, a politikai oldalon pedig a pártok és párt-harcok kérdésének vizsgálatára is.¹²

3. A szellemi és gazdasági élet, az erkölcsi és jogi rendszabályozás, valamint a politikai és közigazgatási megszervezettség leírása hozzásegít a társadalmi valóság ismeretéhez abban a formában, ahogy előttünk megjelenik. A kutató munka azonban itt még nem állapodhatik meg. Valamely társadalmi tény ugyanis „tér- és időbeli, vitális és lelki körülmények összejátszásának eredménye, s ezek a körülmények a társadalom tájbeli, történeti, élettani és lélektani kereteit alkotják“ s „a társadalmi valóság gyökereit“ hordozzák magukban: „azokat a feltételeket, amelyek alapján... a társadalmi valóság gazdasági, szellemi, politikai és jogi tevékenységben megnyilvánulhat“.¹³ A társadalmi valóság gyökérzete tehát a szellemi és gazdasági élet, az erkölcsi és jogi rendszabályozás, a politikai és közigazgatási megszervezettség leírásával ismertté még nem lesz. Éppen ezért az említett természeti és társadalmi kerettényezők áttekintése magyarázó¹⁴ jellegűknél fogva a valóság teljes ismerete érdekében elengedhetetlenül szükséges:

a) *A tájkeret* a legtermészetesebb környezete minden emberi társadalomnak. Tanulmányozásának az a célja, hogy a fizikai környezet és a társadalmi egység egymáshoz való viszonyát vizsgálja. A kutatás tárgya tehát egyfelől maga a természet, másfelől az ember átalakító tevékenysége kultúrájának segítségével. Természetesen a viszonykeresés a cél és nem a tájék öncélú földrajzi, éghajlati, geológiai, stb. elemzése.

b) *Az élettani keret* vizsgálatának ugyancsak viszonykeresés a célja: nem az élettani tények, mint ilyenek, érdeklik, hanem a bioszociális kapcsolatok. A kutatás éppen ezért a falu életerejének a fokát és feltételeit igyekszik megállapítani. Az idevágó problémák részben embertani, részben népmozgalmi, részben pedig népegészségügyi kérdések.

c) *A történeti keret* a mai társadalom és a múlt társadalmi közt fennálló összefüggéseket foglalja össze. Eszközei: az írásbeli okiratok,

¹² A társadalom fenti négy funkcionális megnyilatkozásának elméletét l. *Herseni* i. m. 127–136. l.; a kutatás gyakorlati útmutatásait pedig l. *Stahl* i. m. 150–157. l. — *Ortutay Gyula* (i. m. 119–120 l.) a szerkezeti kép megalkotása után szintén a falu funkcionális képének megvizsgálását tűzi ki célul. Rendszerének megfelelően ebben a funkcionális képben kapnak helyet „az irányító elvek, normatív eszmék, amelyek a különböző rétegeket egymással összekötik, vagy egymástól elválasztják“ (erkölcsi, szociális, politikai, jogi, vallási, stb. felfogás), „ez a funkcionális rész hivatott a népi kultúra munka-értékeinek vizsgálatára, azoknak szociológiai, etnikai értelmezésére“ s „a családi élet, az erkölcsi rendtartás, a vallásos igények, vágyakozások szerepét, dinamikáját, a gazdasági termelési formák kérdéseit, a tanya-települések, kertvárosok kialakulásának indítóokait“ kutatja.

¹³ V. ö. *Gusti* i. m. 6. l.

¹⁴ *Herseni* i. m. 100. l.

a hagyományok és a maradványok. A tanulmány tárgya a falu-történet s ennek keretében egyes részletkérdések (pl. közigazgatás, tulajdon, adás-vétel) történeti áttekintése. Így a falukutatás szempontjából a legfontosabb munkaterület, mert a falu társadalmának s életjelenségeinek az idő távlatába beállított szemléletéhez segít hozzá.

d) *A lélektani keret* az emberek belső életére és külső megnyilatkozásaira vet fényt. A kutatás felőleli egyrészt a közvélemény problematikáját, másrészt a rokonszenven fölépülő társadalmi csoportosulások vizsgálatát, továbbá elemzi az egyén és társadalom jelentős viszonykérdését, s az egyéni és társadalmi lélektan segítségével rámutat a szellemi élet lélektani okaira is. Ezzel az egyes jelenségek megmagyarázására nélkülözhetetlen belső, lelki indítékok ismeretéhez segít hozzá.¹⁵

4. A falukutatás munkamezőinek előbb vázolt szétválasztása a szerkezeti kép, a szellemi, gazdasági, jogi, politikai és közigazgatási funkcionális jelenségek, a természeti (táj- és élettani), valamint a társadalmi (történeti és lélektani) kerettényezők vizsgálatával mesterségesnek tűnhetik föl, hiszen az egyes közösségek, intézmények, csoportok, az egyes társadalmi folyamatok, jelenségek és megnyilatkozások, végül pedig a kerettényezők nem egymástól független, öncélú létezők a falukutató számára, hanem csak a falu „függvényrendszerének“ az összetevői. A sociologia monografica szervesen nem is választja szét ezeket a munkamezőket, csak kijelöli azokat a területeket, amelyek a nagy egészben szerkezeti, működésbeli vagy keretjellegüknél fogva külön jelentőséggel bírnak s a Gusti által *szociológiai parallelizmusnak* nevezett törvényszerűség egységbe is foglalja ezeket a tényezőket. A valóság szerves vizsgálata alapján ugyanis párhuzamosságot állapíthatunk meg egyrészt a természeti és társadalmi kerettényezők, másrészt az alkotó és szabályozó társadalmi jelenségek, végül a kerettényezők és a társadalmi jelenségek között. Ez a párhuzamosság természetesen nem jelent alárendeltséget: „egyik a másikra vissza nem vezethető, nincs okozati összefüggés közöttük“, ez a párhuzamosság csak annyit jelent, hogy mivel „egymásnak kölcsönös és lényeges feltételeit“ hordozzák magukban, ezeket a jelenségeket és kerettényezőket „kizárólagosan szerkezeti egységükben érthetjük meg“.¹⁶ Más megfogalmazásban: „a falukutató úgy végez helyes és igaz munkát, ha a falu bonyolult függ-

¹⁵ A fenti négy kerettényező elméletét l. *Herseni* i. m. 115–127. l.; a kutatás gyakorlati útmutatásait pedig l. *Stahl* i. m. 130–141. l. — *Ortutay* idézett tanulmányában e kerettényezőkkel, mint ilyenekkel, a szerkezeti és funkcionális kép körvonalainak megrajzolása után nem foglalkozik. Azonban mégis szükségesnek találja, hogy „az eddigi általános érvényű módszertani fejtegetések és kikötések után“ vázolja „azokat a területeket, amelyeknek átvizsgálása a falu-kutató kikerülhetetlen feladatai közé tartozik“. Ezután egy-egy szakaszban kitér a falu-történeti kérdésekre, a falu lélektani sajátosságainak vizsgálatára, a magyar falu biológiai tulajdonságainak feldolgozására, a falu tájegységének és a falu népének, társadalmának egymáshoz való viszonyára (121–123. l.).

¹⁶ *Gusti* i. m. 8. l.

vényrendszerének összes független változóit és valamennyi kikutatható függő változóit megismeri és egymással való viszonylataikban ábrázolja“. Mert: „ezeknek az egymástól függő, egymást normáló erőtényezőknek, társadalmi, lelki, etnikai, földrajzi, stb. viszonylatoknak egy-egy szemlélete, egységes megragadása teszi lehetővé a falu valóságos képének kialakítását“.¹⁷

Ez az egységbefoglaló szemlélet elsősorban a *társadalmi akarat* jellemzésével, másodsorban pedig a *fejlődés lehetőségeinek* körvonalázásával gyarapítja a falukutatás munkaeredményeit. A társadalmi akarat tulajdonképpen a társadalmi jelenségekben nyilvánkozik meg, mint „domináns, állandó erőtényező“, s miként „a továbbfejlődés valószínű útjait“, úgy a társadalmi akaratot is e jelenségek és a társadalom keret-tényezőinek viszonylatában tudjuk megállapítani.¹⁸

A sociologia monografica rendszerének ez a szűkreszabott összefoglalása nagyjában meghatározza a falukutatás célját és terjedelmét. Így a falukutatás, mint a sociologia monografica résztudománya és valóságtudomány, a falunak, mint társadalmi „valóság-egésznek“, a képét akarja megrajzolni. Tehát önelvű tudományág és nemcsak segéd-eszköz. Adataival, a kutatás tárgyát tevő társadalmi egység sokoldalú feltárásával ugyan hasznos segítségére lehet különböző társadalmi, politikai mozgalmaknak, azonban nem lehet csak eszköze ezeknek a jobbra szociálpolitikai törekvéseknek.

E felfogás kétségtelen új irányt jelent a magyar „falukutatás“ irodalmában.¹⁹ A magyar „monografiák“²⁰ a legritkább esetben tartották kötelezőnek a tárgyilagos és teljes valóság-szemléletet, de az írókban is sokszor több volt a jóindulat, mint a tudományos felkészültség. Még a kérdőívek és munkatervek sem nélkülözik ezeket a hiányokat. A Faluszövetség vezérfonala, a Közigazgatási Adattárak létesítése érdekében kiadott Közigazgatási Tájékoztató Lapok, a Geröfy-féle monográfia-tervezet egyaránt abból a szempontból készültek, hogy a község fejlesztési feladatai kimutattassanak és megállapít-

¹⁷ *Ortutay* i. m. 116. l.

¹⁸ V. ö. *Herseni* i. m. 146. l. — A társadalmi akarat kérdését érdekesen világítja meg a *Boldizsár* Iván tanulmánya: Egy pesti bérház szociográfiája. Magyar Kultúra, 1935, XXII. évf. 15—16. sz. 101—107. l.

¹⁹ *Ortutay* összefoglaló kritikái áttekintését adván a magyar falukutató, szociográfiai irodalomnak, leszögezi (i. m. 114. l.) „hogy ez „bővelkedik ugyan nekilendülő kísérletekben, újrakezdésekben, de még mindig nem alakított ki orgánikus, a falu valóság-egészét objektíven megragadó metódust“. — A magyar szociográfia történetét — minden különösebb szempont nélkül — *Bodor Antal* is összefoglalta: A falu megismerése. Bp. Szemle, 1933, 669. sz. 139—158. l. Különlenyomatként megjelent a Magyar Társaság Falukutató Intézete kiadásában, 1934, 22 l.

²⁰ *Mészár Oszkár*: A községi monografiák fogalma és a hazai monografiáírás fejlődése. Vármegye, 1927, 35. sz. és 1928, 1. sz.; A falusi monografiák. *Mészár Oszkár* összeállítása. Községpolitika (A falu szociológiája). Dr. Steinecker Ferenc előadása után készített egyetemi jegyzet. Bp. 1930, 13—45. l.; *Mészár Oszkár dr.*: A községi monografiákról. Honismeret könyve. 79—103. l.

tassék, hogy a község fejlődését minő okok és körülmények akadályozták a multban s miféle intézmények és intézkedések segíthetik elő a jövőben. Ebből a felfogásból származik természetesen a „községi monográfia“ tetszetős meghatározása is: „valamely falu természeti, földrajzi és emberi tényezőinek s ezek kölcsönös egymásrahatásának, elsősorban pedig a község társadalmi alkatának és együttműködésének olyirányú vizsgálata és leírása, hogy az ennek alapján kimutatott okozati összefüggések s a belőlük levont törvényszerűségek ismerete az illető község haladását gátló okok kiküszöbölésére és jövőbeli fejlődésének célkitűzésére alkalmas legyen“.²¹ Így a monográfia egyszerű közigazgatási és népjóléti segédeszközzé zsugorodott, sőt hivatásaként kell vállalnia az otthonszeretet felébresztését épúgy, mint a községek közötti nemes versengés felkeltését. A „monográfia“ megjelölés — e gyakorlatilag ugyan nem káros, de kétségtelenül tudománytalan törekvések miatt — ma már nem is hangzik jól: ha nem akarunk, akkor is ezekre a „célszerű“ művekre gondolunk. Az újabb törekvések a „monográfia“ szót el is hagyják s inkább a szociográfia és a falukutatás elméletét igyekeznek építeni s a valóságban érvényesíteni. A szociográfiát természetesen új tartalommal töltik meg: „a szociográfiai szemléletet egy meghatározott társadalmi egységben az összes társadalmi életjelenségek konkrét megnyilatkozása, viszonya és szerkezete érdekli, vagyis a társadalmi élet életes teljessége“.²² ... A Fialat Magyarország Szociográfiai Munkaközösséget alakít; a Magyar Társaság Falukutató Intézetet állít fel; *Bodor Antal dr.* kérdőíve²³ megközelítően teljes és nagyjában jól rendszerezett; *Ortutay Gyula* többször idézett tanulmánya viszont a sociologia monografica elveihez és módszeréhez leg-

²¹ *Mészár Oszkár dr.* i. m. Honismeret könyve, 93. l. — Ezzel a kérdéssel kapcsolatosan érdekes különvéleményt fejtetget *Szeibert János dr.*: A falu-szociológia célvetése c. tanulmányában.

²² *Reitzer Béla*: A szociográfia módszertani problémája. Fialat Magyarország szociográfiai különszáma, 1934. IV. évf. 9. sz. 182. l. — A Fialat Magyarország ugyanebben a számában a szociográfia főbb szempontjainak a kifejtését is megtaláljuk. A bevezető cikk a szociográfianak tudományos, szociális és politikai célját elemzi (*Boldizsár Iván*). E hármas szempontnak és célkitűzésnek bővebb kifejtését l. *Boldizsár Iván*: Szociográfia és fiatalság. Korunk Szava, 1934. IV. évf. 22. sz. (A szociográfia, mint szociális anatómia, élettan és terápia!) *Gusti* ugyancsak hangsúlyozza, hogy a monográfiai munkának tudományos hivatása mellett (de csak: mellett) van nevelő, közigazgatási és művelődéspolitikai hivatása is (i. m. 45—69. l.). — A szociográfianak természetesen feladatköre is kiszélesül. *Dr. Dékány István* egyik tanulmányában (Geográfia és szociográfia, Bp. 1922.) a társadalomalkotó erők minőségei szerint a szociográfianak még nem lát mást, mint 1. kultúrföldrajzi, 2. demobiológiai, 3. közgazdasági és 4. szellemi (kollektív-pszichikai) életleírást. Ma a magyar szociográfia, mint önálló tudomány, „valamely területegységre és közösségre vonatkozó valamennyi statikus és dinamikus adat és összefüggés összességét“ jelenti. S mint valóságstudomány egyaránt kutatni igyekszik a falu és a város társadalmi közösségét. (Ez utóbbi feladatnak sok hasznosítható szempontját találhatjuk meg *Boldizsár Iván* tanulmányaiban: Egy pesti bérház szociográfiája. Magyar Kultúra, 1935. XXII. évf. 15—16. sz.; A budapesti városzéleli telep Kat. Szemle, 1935. XLIX. évf. 8. sz.)

közelebb állóan a falukutatásnak, mint valóság tudománynak, a magyar viszonyokra alkalmazott jelentős vázlata.

2. Munkaszolgálat falun.

A „falumunka“ nevetadó intézménye, az Országos Széchenyi Szövetség, már idézett egyik újabb kiadványában a „falumunkát“ magyarul „agrár settlementről“ beszél, s a közölt tanulmányok a két meghatározó szót felváltva használják. Ez a látszólagos fogalmi ingadozás érdekesen leplezi le a „falumunka“ tulajdonképeni értelmét s magyarázza az „ideológusok“ tapogatódzását is. A „falumunka“ célkitűzései ugyanis az agrár settlement fogalmi körében mozogtak, ezért a falukutatás tiszta tudományos feladatát nehéz, és mind nehezebb lesz ebbe a más természetű feladat-skatulyába belekényszeríteni. Ez a törekvés ugyan némileg érthető, mert hiszen maga a settlement-mozgalom is céljául tekinti, hogy a társadalom szegényebb rétegeinek életviszonyait saját, közvetlen megfigyelése alapján felmérje. A settlementnek azonban ez a társadalomkutató munkája abból a célból történik, hogy megállapítsa: mely irányban lehet a tanulmányozott társadalmi közösség segítségére, hol segíthet, melyek a segítségnek eszközei és módjai, és hogy ezeket a megfigyeléseket a szociális bajok és a társadalmi fejlődés érdekében rendszerbe foglalhassa.²⁴ Ez az önmagában véve egyszerű munka azonban egészen más megfontolásokat és eszközöket használ, mint a falukutatás. Az összekeverés éppen ezért vagy az egyiknek, vagy a másiknak kárára történhetik: a falukutatás a „célszerűség“ miatt könnyen egyoldalúvá vagy egyszerűen segédeszközzé válik, de a gyakorlati segítséget célzó agrár settlement is igen könnyen pusztá adatyűjtéssé, „megfigyeléssé“ kényelmesedhetik — a tudomány leple alatt, de nem a tudományért.

E megfontolások alapján a feladatkörök és fogalmak megtisztítása érdekében a tulajdonképeni gyakorlati „falumunkán“ „agrár settlement“-et értünk²⁵ s a továbbiakban a settlement-mozgalom eszmeköréhez alkalmazkodunk.

1. A falumunka e gyakorlati téren munkaszolgálatot jelent: kiter-

²³ A falukutatás vezérfonala. Bp. 1935, 64. l.

²⁴ *Ifj. Erdődi-Harrach Béla dr.*: A magyar settlement-mozgalom eszméi, II. l. — A magyar „monográfiák“ felfogása is ebből a szempontból más megvilágítást nyer.

²⁵ Hogy a „falumunka“ szót összefoglaló gyűjtőnévként megtartjuk, azt csak szükségből (sajnálatosan szegények vagyunk e téren fogalmakban) s a szó erdélyi elterjedtsége miatt tesszük. Máskülönbén maga az „ideológiát“ képviselő Erdélyi Fialatok is válságba jutott e szóval, amikor a „jövőbeli feladatok“ előtt kijelenteni kényszerül: „Külföldön lehet igazi értelemben vett falumunkáról beszélni, ahol állami nevelő és társadalmi szervezetek foglalkoznak *falufejlesztéssel*... Nekünk egyelőre nem lehet ez a hivatásunk, a munkánk egészen más irányú. Nekünk meg kell ismernünk a falut, és amennyiben módunkban áll, közelebb kell hoznunk a várost a faluhoz, és fel kell készülnünk arra, hogy akik tényleg olyan körülmények közé kerülnek, vezetők legyenek a szó legigazibb értelmében.“ (*Váró György* idézett cikke.)

jeszkedik a nép értelmi, erkölcsi, egészségi és gazdasági erőinek goadozására, az anyagi jólét mellett nem hagyva figyelmen kívül a lélektani szempontot, a nép értelmi és erkölcsi színvonalának emelését sem.²⁶ Tehát ez az agrár settlement (gyakorlati falumunka) többirányú népsegítő tevékenységet jelent: népnevelést, a népegészségügy és a népszervezés szociális feladatainak vállalását.

a) *A népnevelés* a falumunka keretében a falusi értelmiséget kiegészítő tevékenység: bekapcsolódás az iskolán kívüli népoktatás munkájába, ifjúsági egyletek vezetése, népiratok szerkesztése, terjesztése, stb.;

b) *a népegészségügy* szolgálata egyrészt felvilágosító munkát kíván (egészségügyi előadások), másrészt gyakorlati feladatok megoldását (vérvizsgálat, lakás, ruházkodás, étkezés ellenőrzése, egészségügyileg káros befolyások felfedése, kiküszöbölése, stb.);

c) *a népszervezés* főleg gazdasági természetű: szövetkezeti mozgalom terjesztése, ennek keretében feladatvállalás, gazdasági tanácsok, ezeknek gyakorlati bemutatása, és így tovább; jogi téren: felvilágosítás, törvényt magyarázás, adandó ügyletekben segítségnyújtás, stb.; társadalmi téren: egyesületi szervezés s ennek keretében propagatív és mindennemű segédmunka.

2. Ez természetesen csak úgy lehetséges, ha a társadalomnak a műveltebb rétegeihez tartozó s e munkát vállaló tagjai hosszabb vagy rövidebb időre letelepülnek a nép valamely közösségében s ott a közvetlen tapasztalat anyagát felhasználva, fejtik ki nevelő, egészségvédő, szervező munkájukat. Ennek két módja van: a munkatábor és a kiszállások.

a) *A munkatábor* nagyjában közismert és mégis ismeretlen fogalom: meghatározott számú egyén néhány hónapra letelepedik egy községben azzal a céllal, hogy nevelő, egészségvédő és szervező munkát fejtsen ki a közösség érdekében; nem a „tábor“-jelleg a fontos, hanem a különböző foglalkozású egyéneknek egy helyen és hosszabb időre való letelepedése és munkaszolgálata.

b) *A kiszállások* célja ugyanaz, csak az időtartam rövidebb s nagyobb körzetben valósítható meg a részben szétaprózott munkaszolgálat.

3. A cél nyilvánvaló: a közvetlen tapasztalatszerzés és segítség mellett olyan közfelfogás kialakítása, mely az erőszakolt osztálytagozódás, helyesebben a földműves nép és az értelmiség között levő bizalmatlanság válaszfalát az egységes, egycélú nemzettársadalom megvalósítása érdekében leontja s az akadémikus fiatalágnak a gyakorlati szociális munkába való bevonása útján a nép leendő vezetőosztályának kialakítását munkálja.²⁷

²⁶ V. ö. *Ifj. Erödi-Harrach Béla dr.* i. m. 16. l.

²⁷ V. ö. *Ifj. Erödi-Harrach Béla dr.* i. m. 5. l.; *Dr. Hilscher Rezső: A Főiskolai Szociális Telep tevékenysége és a settlement-munka módszere. Egyetemi Bethlen Gábor Kör kiadványai, 5. sz. 9–10. l.; Buday György: A tanyai agrársettlement. Egyetemi Bethlen Gábor Kör kiadványai, 6. sz. 2. l.*

3 Falumunka és faluvezetés.

Az amerikai falu-analízisnek a társadalmassulási folyamatokat megfigyelő és leíró *socialization analysis* fejezetébe tartozik a *leadership*: a faluvezető vagy faluvezetés kérdése.²⁸ Az amerikaiak nagy jelentőséget tulajdonítanak — s méltán — ennek a feladatnak. Bár egyeseknek²⁹ az a véleményük, hogy a faluvezető épügy születik, mint a költő, mégis egyes sajátságok kifejlesztése és a szükséges tudás megszerzése érdekében a faluvezetés jogának kiérdemelését bizonyos előzetes tanulmányok elvégzésétől szeretnék függővé tenni. A leadership analízise épen azért azt is célozza, hogy a népvezetés viszonykérdéseinek kikutatásával megfelelő anyagot gyűjtsenek a népvezetők ily természetű irányításának a megalapozására.

A falumunka keretében, mint már láttuk, ez a kérdés ugyancsak felvetődött. A célkitűzésekkel foglalkozó írásbeli megnyilatkozások mindannyian hangsúlyozzák, hogy a falumunkának tulajdonképeni végső célja nem más, mint a faluvezetésre való felkészülés. Ez igen helyes megállapítás. A faluvezetésre való felkészülés ugyanis logikusan következik a falumunkának előbb vázolt agrár-settlement-i felfogásából. Valóban lényegesen hozzá is tartozik a falumunka jelentés-tartalmához.

Máskülönben a falumunka kérdése ebből a szempontból érdekes színnel gyarapodik, jelentősége is nagyban emelkedik. A falukutatás, mint tudomány, a falusi munkaszolgáltatás, mint társadalom- és művelődéspolitikai tevékenység, sokak szemében: a legtöbb ember számára esak steril foglalkozást, érdekes különlegességet, emberbaráti ellágyulást, ha jelent. A népvezetés eszmekörének bekapcsolásával azonban kiszélesül a láthatár s nemzetpolitikai feladattá súlyosodik az előbb még a tudósok és a társadalombarátok magán és kizárólagos szívügyeként tekintett kérdés.

A faluvezetés feladatkörének bekapcsolásával a falumunka nemzetpolitikai jelentősége az ú. n. *értelmiség-nevelésben*³⁰ adódik. Az értelmiség-nevelés a népnevelés megfelelője: az értelmiségi ember sajátos belenevelése abba a hivatáskörbe, amelyet életfeladatként vállalt. A falumunka terep- és emberismerethez, sőt hivatásgyakorlathoz segíti hozzá.

Ebből a szempontból a már részletezett előbbi két munkakör alapvető jelentősége nyilvánvaló. a) A falukutatás tiszta tudományos hivatása mellett többek között nevelő hivatást is tölt be azzal, hogy munkáit a társadalmi valóság ismeretéhez segíti hozzá. Bár a falukutatás nem egyszerűsödik le „célszerű“ eszközzé, mégis tiszta tudományos

²⁸ Szeibert János: Amerikai faluanalízis. Széphalom, 1930. IV. évf. 7—9. sz. 229. l.

²⁹ V. ö. G. A. Lundquist és Th. A. Carver i. m. 472. l.; I. Szeibert János: Amerikai faluvezetés, magyar tanyakérdés. Széphalom, 1931. V. évf. 1—2. sz. 30. l.

³⁰ Nehány szempontjára rámutattam: Értelmiség-nevelés és a főiskolásmozgalmak. Erdélyi Tudósító, 1935. XVIII. évf. 6. sz.; A magyar társadalomépítés alapja: az értelmiség nevelése. Új Kor, 1935, I. évf. 10. sz.

adatait hasznosan alkalmazhatja bárki. (Sőt: ezek ismerete nélkül jó népnevelésről, népegészségvédelemről vagy népszervezésről nem is beszélhetünk!) *b)* A falusi munkaszolgálat viszont közvetlenül abból az elgondolásból született, hogy a népet és az értelmiséget közelebb hozza egymáshoz s ezzel az egycélú közvélemény kialakítását munkálja. — A falukutatás a nép megismerését és megismertetését szolgálja, a gyakorlati falumunka, az értelmi és fizikai munkaszolgáltatás célja ezzel szemben az értelmiség megismertetése. A népvezetés adatokra, ismeretekre épül és tettekben nyilatkozik meg. A falumunka legemelkedettebb szintézise ez.

A továbbiakban a magyar társadalomkutatás és társadalomsegítés e sajátos munkaterületével fogunk foglalkozni. Erdélyi vonatkozásaiban keressük tényezőit, szerepét és lehetőségeit.

II.

A falumunka-mozgalom eszmei tartalma.

A „falumunka“, s mindaz, amit „falumunkán“ értünk, a háború után elsősorban az ifjúság gondolatvilágára és önkéntes munkavállalására jellemző. A súlyos „ideológiai“ válságba jutott s kétségtelenül szociális gondolkodású új magyar nemzedék ebben a többirányú tevékenységben talált önmagára. A „nép“ és a „falu“, mint társadalmi csoportok, állanak a célkitűzések központjában, s kétségtelen, hogy amikor ez az ifjúság a társadalomkutatás és társadalomsegítés e területén megállapodott, „nemzedékké“³¹ lett.

1. A „faluideológia“ kettős arelatu: előbb a fajiség biológiai értéke, utóbb inkább a társadalom reformszemlélete határozza meg az irányulást.

a) A magyarországi Bartha Miklós Társaság évnegyedes röpiratában, az Új Magyar Földben, a felvidéki sarlós mozgalom vezére foglalja össze az induló falumunka-mozgalom eszmei tartalmát: „A régi jogi jellegű nemzet-fikció szerint a magyar állam minden tagja a magyar nemzethez tartozott. A magyar állampolgárság eltüntével a kisebbségeknél válságba került a nemzet-fogalom. Itt állt egy kisebbségi magyar fiatalság, amely már nem alkalmazhatta magára a jogi nemzetdefiniót, mert idegen többségű állam tagjává lett. Felvetődött benne a kérdés: mi határozza hát meg az ő nemzeti voltát? Minthogy erre társadalmi megfogalmazású választ nem kapott, a nemzet biológiai meghatározásához fordult. A jogi jelleg emlékeit viselő nemzet-fogalommal szemben ekkor ront be az ifjúság fogalmai közé a faj fogalma. A nemzeti felelősségérzet egy paraszt-orientációban nyilvánul meg. A parasztság felé fordul az ifjúság, mert nála fedezi fel a magyar nyelv, zene, költészet és művészet gyökereit. Egy sajtóságos voltánál fogva

³¹ Boldizsár Iván érdekes megállapítása *Szociográfia és fiatalság* c. tanulmányában.

magyar kollektívítást lehelő népi kultúrát kezd művelni az ifjúság³². Ime, a fajbiológiai szemlélet lényege, amely a Szabó Dezső irodalmi közvetítésével Erdélyben is visszhangra talált. Csakhamar azonban társadalmi vonatkozások szövik át, s a fajról, mint „lelki, kulturális közösségről“, szólnak az irodalmi megnyilatkozások.³³

b) Az Ady—Szabó—Móricz irodalmi hatás kitermelte fajbiológiai álláspont azonban a társadalmi valóság közvetlen szemlélete nyomán mindinkább tért veszít. A néppel érzelmi közösséget vállaló értelmiségi fiatalok szembetalálják magukat a népelet ezer kérdésével, a néptársadalom belső ellentéteivel s ugyanakkor a nép bizalmatlansága, távolmaradása ráébreszti a maguk külön osztálykérdésére is. Az első falujáró nemzedék így sajátos társadalmi problémák keresztüztüzhöz kerül, amelyek a romantikus érzelmiség helyett megoldást sürgetnek. Ez az első nemzedék (a felvidéki Sarló) lázasan kutat is a megoldásért, de már nem a néptanulmány, hanem a társadalomtudomány segítségével. Kész, adott megoldással térnek vissza s a néptanulmány ezzel az „igazolás“ hálátlan szerepére szorul.³⁴

Az időben jóval később induló erdélyi falumunka a megnyilatkozásaiban egyrészt mentesült a fajbiológiai szemléletből táplálkozó romantika túlzásaitól, másrészt azonban szerencsésen elkerülte a másik végétet is, ahol a felvidéki Sarló elbukott, amikor a munka társadalomszemlélete, a szociálizmus, mellé szegődött. Ennek ellenére az erdélyi falumunka indulásakor is érzik az a kettősség, mely a romantikus és társadalomtudományos megnyilatkozások sajátos összelegyítése. De csakhamar kitisztulnak a vélemények s kialakul az a kritikai álláspont, amelyben értelmiségi fiatalságunk és a falu magyar népének közös osztályöntudata s a „dolgozó magyar tömegek tudományos érdekszolgálatá“nak kérdése jut kifejeződésre.³⁵

2. A falumunka tehát elsősorban szociális állásfoglalást jelent. A lecsúszott középosztály új nemzedéke a jövőjét csakis a dolgozó tömegekkel való együttérző összefogás útján látja biztosítottnak. Az ifjú-

³² *Balogh Edgár*: Az új nemzedék szava. Új Magyar Föld, 1929, 11. sz.

³³ L. az Erdélyi Fiatalok vitáját: Nép, nemzet, faj; Fajtánként küzdünk-e? (*Balázs Ferenc*); Faj vagy nemzet (*Vita Zsigmond*), 1930, I. évf. 2. 4. és 5. sz. — Hasonló értelemben ír *Gyallay Pap Zsigmond* is: „E célkitűzésre (a falumunkán belül) nem az altruizmus vezette, hanem a magyar fajiságát menteni akaró, a magyar erők érvényre juttatására irányuló törekvések.“ (A nap és az intelligencia. Az Erdélyi Fiatalok Falu-füzetei, I. sz. Kolozsvár, 1931, 59. l.)

³⁴ Így érthető a felvidéki „új nemzedék szava“: „Az új nemzedék a kispolgári ideológia primitívításával indult el és a néppel való autoszuggesztív azonosodáson keresztül érkezett el az érzelmi szociálizmushoz. Míg végre tisztázta a maga reális helyzetét és megtalálta a maga szociális lelkiismeretét a tudományos szociálizmus társadalomszemléletében, valamint a magyarság védelmének és haladásának legteljesebb biztosítékát a szociálizmusért folyó világharcban.“ (*Balogh Edgár*: i. m.)

³⁵ *Balázs Ferenc*: Mit tehetnek a tanult emberek a falu érdekében? Erdélyi Fiatalok, 1930. I. évf. 6. sz.; *Venczel József*: A falumunka értelme. Erdélyi Lapok, 1932. I. évf. 110. sz. „Fiatalok“ rovat; *Mikó Imre*: Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés. Az Erdélyi Fiatalok Falu-füzetei, 4. sz. Kolozsvár, 1932. 134 l.

ságot ugyanis a falu iránt megnyilvánuló, sokban lírai megérzése: a „faluideológia“ ráébresztette arra, hogy 1. a magyar középosztály magyar öntudata a népben van, 2. a faluban meglátott kultúrértékek hivatottak a magyar művelődés újjáélesztésére, 3. a nép gazdasági érdekeinek védelme és támogatása a magyarság gazdasági érdekeinek védelmét és támogatását jelenti. De e felismerésből látszólag függetlenül a fenti meggyőződést sürgette a kisebbségi életnek az a kikerülhetetlen társadalmi adottsága is, hogy a kisebbségi magyarság vérszegény középosztálya a föltétlen és biztos elszegényedés útján áll. A többségi vezető osztályok gyarmatpolitikája éber következetességgel zárja el a hivatalt a magyar középosztály elől, gáncsolja el a szabadpályákon való elhelyezkedését s gátolja meg a megújhódás lehetőségeit. Reális célmutatás tehát, hogy a magyar kisebbség középosztályának útját a fenti egyrészt követelő, másrészt kényszerítő tényezők feltartóztatathatatlannal a földművesek és az ipari dolgozók százezrei közé vezetik.³⁶

Ennek a szociális állásfoglalásnak kétségtelenül a falumunka az úttörője és a rendszerezője is. A népelet megismerése ugyanis a társadalmi valóság ismeretét jelenti s a falumunka rendszere oly nevelő erőket fog össze, amelyek lényegesen hozzájárultak és hozzájárulhatnak az új magyar nemzedék reálpolitikai gondolkozásának kialakításához.

3. Az előbb vázolt társadalmi állásfoglalás, amely értelmiségi fiatalságunknak az életcélját egyrészt a nép vezetésében, másrészt a nép megismerése érdekében vállalt tudományos munkában határozza meg, az erdélyi magyar társadalom fejlődése, valamint a földműves dolgozó nép társadalmi helye és szerepe szempontjából jelentőségben még csak növekszik.

a) Másfél évtizednyi belső fejlődés, változás, alakulás után ma már leszögezhetjük, hogy az erdélyi magyarságnak csak két életképes társadalmi rétege van: a dolgozó nép és az értelmiség. A társadalmi megosztottság többi sallangjáról akarva, nem akarva — le kellett mondunk. A terpeszkedő nagybirtokokat elsöpörte a földreform s a latifundiummal együtt pusztult el a nagybirtokos gentry-réteg jelentősége is. Az államvezetésből kirekesztettünk, bürokráciánk bukott vele. Társadalmunk felső rétegsora ezzel a szabadfoglalkozásuak, a nevelők és a papok tulajdonképeni „középosztály“-ára központosult, s ez elvesztvén „közép“-jellegét, „intelligencia“-ként felsőbb réteggé ötvöződött, szemben az alsóbb néposztállyal, a dolgozók: földművesek, iparosok, kereskedők, munkások rétegével. A nép és az értelmiség természetesen nem egymás fölé- vagy alárendelt, hanem mellérendelt viszonyban találkozik: a nép a vezetett, az értelmiség a vezető réteg.³⁷

³⁶ A kérdés világnézeti fejlődésrajzát: Az erdélyi magyar főiskolai ifjúság mozgalmának kibontakozása címen fejtettem ki. Magyar Kisebbség, 1933. XII. évf. 3—4. sz. „Fiatalkok füzete.“

³⁷ E társadalmi fejlődést több szempontból feldolgoztam: Főiskolai ifjúságunk és a népezetés. Erdélyi Iskola, 1934—35. II. évf. 5—6. sz.; Az új intelligencia útja. Hitel, 1935. I. évf. 4. sz.; Új magyar intelligencia. Erdélyi Tudósító, 1935. XVIII. évf. 4. sz.

b) Az erdélyi magyarságnak 72—73%-a falun lakik. Már számbeli túlsúlyánál fogva is a legjelentősebb réteg. Természetes tehát, hogy az erdélyi magyarság népi feladatkörében a legelső helyet foglalja el. Fenntartó erejét tekintve, szerepe is jól áttekinthető. A kétrétegű erdélyi magyar társadalomban minden törekvésnek elindító és cél-oka.

4. A falumunka feladata tehát: 1. nevelni az értelmiségi fiatal-ságot, hogy megtalálja a maga helyét, mint vezető réteg, az erdélyi magyar társadalomban, amely közel háromnegyed részében a falvak népéből telik ki; 2. segíteni az értelmiségi fiatalságot, mint leendő nép-vezető intelligenciát, társadalmi életprogrammja megvalósításában, amely föltétlenül megkívánja a magyar társadalom, elsősorban pedig a magyar falu ismeretét és áttekintését.³⁸

A falumunka feladata e szerint — a mi erdélyi viszonyaink között — súlyos nemzetpolitikai kérdéssé testesedik. Távolról sem csak szociális attitűd és jószándékra bízható önkéntesség, hanem a legmegfelelőbb és legeredményesebb eszköz az új népvezető értelmiségünk kiképzésében.

III.

Az erdélyi magyar falumunka-mozgalom története.

Az erdélyi magyar falumunka a fenti eszmekörből sarjadt ki. Ez azonban távolról sem jelenti, hogy az írásbeli megnyilatkozások cél-látása és a gyakorlati munka egymással párhuzamosan fejlődött volna. A következő történeti áttekintés rá fog mutatni az eredményekre és hiányokra. Látni fogjuk, hogy az elméletnek és a gyakorlatnak szét-válása, megkülönbözése hol, miért és mily mértékben tapasztalható.

Az erdélyi magyar fiatalság falumunkája a három hitvallásos jellegű főiskolás egyesületben (Erdélyi Római Katolikus Népszövetség Egyetemi és Főiskolai Szakosztálya — 1933 óta: Majláth-Kör, Ifjúsági Keresztyén Egyesület, Dávid Ferenc Egyesület Ifjúsági Köre) és az Erdélyi Fiatalok faluszemináriumában nyert intézményt; propagandáját viszont az ifjúsági sajtó (Erdélyi Fiatalok, Ifjú Erdély, Jóbarát, Kévekötés) végezte. Munkaformái — megbeszélések, faluszemináriumok, falupályázatok, falujárások és szociográfiai felvételek, — azok a keretek, amelyek magukba ölelik az erdélyi falumunka eredményeit.

1. Az *Erdélyi Római Katolikus Népszövetség Egyetemi és Főiskolai Szakosztálya* (1933 óta: *Majláth-Kör*) az 1928/29. iskolai évben kezdte meg működését. Főleg a székelyföldi kuriája hozta szóba a falu-

³⁸ A fenti kérdésnek hasonló értelmű érdekes megvilágítását adja *Mikó Imre*: Az új erdélyi magyar nemzedék feladatai a román állam keretében. *Magyar Út*, 1935. IV. évf. 3. sz. — V. ö. *Hadz Ferenc*: A magyar szociográfia Erdélyben. *Fiatal Magyarság*, 1934. IV. évf. 9. sz.; *Szabó Zoltán*: A fiatalság társadalomkutató munkája. *Magyar Szemle*, 1934. XXI. k. 3. (83.) sz.; *Társadalomkutatás. Fiatal Magyarság*, 1934. IV. évf. 9. sz.

kérdést. *Gyallay Domokos*nak, a Magyar Nép szerkesztőjének, vezetésével faluszemináriumot szervez, *dr. Sulyok István* vezetésével kérdőívet állít össze s mintegy 60 főiskolai hallgató vállalkozik gyűjtő munkára. 1929. tavaszán a Szakosztály pályázatot tűz ki „egy erdélyi magyar falu mai társadalmi, kulturális és gazdasági képének leírására”. Az 1929/30. iskolai évben *Gyallay Domokos* irányítása alatt tovább dolgozik a faluszeminárium s év végén két újabb szociográfiai pályatétel íratik ki. Az 1930/31. iskolai évben a Szakosztály szövetkezeti szemináriumában kerülnek megtárgyalásra az erdélyi magyar falu gazdasági és gazdaságpolitikai kérdései. Az 1931/32. iskolai évben a világnézeti vitaesték tárgyköre ugyancsak a falu dolgozóinak feladatkörében mozog. 1932. tavaszán néprajzi pályatétel hívja munkára a tagokat. Az 1932/35. iskolai években már a Szakosztály nem választja külön a falukérdést, hanem beolvasztja azokba a megbeszélésekbe, amelyek az új értelmiség hivatáskérdésével foglalkoznak. E három esztendő alatt 1933. novemberében tüzetik ki újabb népi tárgyú pályázatot: „A nevelő aktív szerepe az iskolában és az iskolán kívül” és „A népi szellem az iskolában” címmel. A felsorolt szemináriumi és pályázati munka mellett a Szakosztály faluúttakat és kiszállásokat is rendezett, s az 1932. évi konferenciáján jelentős javaslatokat tett a falukutatás módszerére.

2. Az *Ifjúsági Keresztyén Egyesület* 1921-ben alakult. Tulajdonképeni falumunkát nem vesz programmba, azonban állandóan foglalkozik e kérdéssel munkásságának mind a társadalmi, mind pedig a missziói és bibliaköri irányában. Ifjúsági konferenciáit mindig falvakon rendezi s ez kitűnő alkalom arra, hogy a falusi társadalommal találkozzék s tagjai a népelet jelentkező feladatait megismerjék. A konferenciákon a faluról rendszeren előadások és viták tartatnak. Ettől függetlenül is azonban az egyesületi év folyamán már 1928/29. óta rendez népi tárgyú előadásokat. 1931/32-ben 39 egynapos konferenciát tartott a falusi ifjúság számára. 1933. óta ú. n. falukultúrpropagandát végez: tagjai csoportosan látogatják a városunk környékén levő magyar falvakat. Eredményesen kapcsolódott be a regáti és szörványmisszió munkájába. Utazótitkára rendszeresen látogatja a falusi ifjúságot. Röpiratokat s „Református Ifjúság” címen falusi ifjúsági folyóiratot is ad ki.

3. A *Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Köre* a falumunka jegyében indítja meg új mozgalmát az 1928. évi konferenciáján. Balázs Ferenc lelkész vezetésével széleskörű vetítógépes tevékenységbe fog, évenként mintegy 100—120 községben három vetítógép segítségével tartanak iskolán kívüli népnevelő előadásokat. Az előadások jövedelméből indul meg a „Kévekötés” c. ifjúsági lap, amely egyidőben élénk szerepet visz az ifjúság „faluideológia”-jának kialakításában is. A falukérdést külön falubizottság intézi. Az évenként tartott egyetemes ifjúsági konferenciákon a falu, a nép és az értelmiség, a szövetkezetek kérdése mindig napirenden van. Jelentős az Unitárius Teológiai Akadémia Önképzőkörének keretében az 1930/31-ben rendezett falu-ankét. Ugyan-

csak az unitárius főiskolai falumunka keretéből sarjadt ki a *Balázs Ferenctől* megvalósított Népfőiskola gondolata is.

4. Az erdélyi magyar főiskolai hallgatóknak hitvallásos alapon szervezett egyletei a falumunkát csak egyik tevékenységüknek tartották az ifjúsági közösség vezetésében. Az első olyan ifjúsági keret, amely kizárólagosan a falumunka érdekében és vállalásával alakul, az *Erdélyi Fiatalok Faluszemináriuma*. 1930 novemberében jön létre. Célja: „A falu-kérdés tudományos tanulmányozása. Arra törekszik, hogy tudományos anyagot, eszközöket és szempontokat adjon az erdélyi magyar intelligencia jövődö munkásainak a falvak gazdasági, szociális és kulturális problémáinak megoldására. A Faluszeminárium alapja az a meggyöződés, hogy az erdélyi magyarság életének legdöntöbbs kérdése a magyar falu, amelyért elsősorban a magyar intelligencia felelős.“ A faluszeminárium első évében 16, az 1931/32. iskolai év folyamán 8 előadást tartott, az 1932/33. iskolai évben pedig négy tanulmányi körben folyt a munka. 1933. őszén azonban megakad a faluszeminárium tevékenysége. Az Erdélyi Fiataloknak e munkakörében három faluest, néhány falusi előadás, faluút s egy módszeres falukiszállás történt. Kiadásában jelentek meg a falufüzetek: 1. *Gyallay Pap Zsigmond*: A nép és az intelligencia; 2. *Demeter Béla* összeállításában: Hogyan tanulmányozzam a falu életét? c. kérdőív; 3. *Demeter Béla*: A falu és a szellemi áramlatok; 4. *Mikó Imre*: Az erdélyi falu és a nemzeti-ségi kérdés. Három ízben tűzött ki falupályázatokot s egy ízben a középiskola padjaiból kikerült ifjaknak ezt a kérdést adta fel: „Hogyan jutott el a háború utáni magyar fiatalság a magyar faluhoz?“

5. A falumunka gondolatának népszerűsítését következetes formában az *Erdélyi Fiatalok* valósította meg, bár előtte (1930 előtt) a hitvallásos ifjúsági lapok is szóba hozták a kérdést. Az Erdélyi Fiatalok azonban majdnem minden egyes számában közölt a falu vagy a falumunka kérdésével foglalkozó cikket s különösképen a minden év júniusában kiadott „falu-számai“ nagy hatást váltottak ki a faluért lelkesedő ifjúság körében. A református *Ifjú Erdély* diákolimpiászain már 1928. óta szerepel a „népi“ kérdés s olvasóit népmondák, szokások, stb. gyűjtésére buzdítja. Hasábjain értékes nép- és faluismertető cikkek jelentek meg (pl. *Debreczeni László*: Fatornyos hazámból, *Lévay Lajos*: Néprajzi adatok báró Orbán Balázs „Székelyföld leírása“ c. művében). Az unitárius *Kévekötés* az ismeretterjesztő cikkek mellett elvi jelentőségű fejtegetéseknek is helyet ad (*Mikó Imre* cikkei, újabban *Erdő János* írásai a népfőiskoláról és a munkatábor-kérdésről). A katolikus *Jóbarát* az ismertető közlemények mellett (*Vámszer Géza*: Népművészetünk válsága, Népművészetünk újjászületése) a középiskolai ifjúságot munkára serkenti (*Venczel József*: A falu és a középiskolai ifjúság, Mit csináljon a falujáró diák az összegyűjtött anyaggal?) s eredményes szociográfiai pályatételt tűzött ki az 1932. évi nyári szünidőre. Figyelemreméltó irányító cikkek jelentek meg az Erdélyi Lapok „Fiatalok“-rovatában is.

6. Néhány szóban ki kell térnünk a középiskolai ifjúság falumunkájára is. Eredményekről távolról sem beszélhetünk. Középiskoláink

falumunkája a cserkész táborozások és ifjúsági konferenciák idejére korlátozódó „falumegismerésre“ s az ifjúsági lapok ily irányú írásainak tanulmányozására szorítkozik. Örvendetes jelenségekkel azonban egyenként mégis találkozunk a középiskolás falupályázatok esetében, sőt a Bethlen-kollégium ifjúsága 1932. tavaszán falunapot rendezett, s még előbb, 1931. husvétján, litografált röpirat és kérdőív alapján az egyik székelyföldi r. k. főgimnázium V. osztályos tanulói közül többen megkísérelték falujuk népművészeti anyagának az összegyűjtését.

7. Mindezek után a jobb áttekinthetőség érdekében az egyes munkaformák szempontjából részletezzük a kérdéseket:

a) *A főiskolás egyletek s az ifjúsági konferenciák megbeszélésein előkerülő falukérdések* rendszerint általánosított s nem ritkán fölületen mozgó ismertetések, sokszor csak összevetések világnézeti kérdésekkel (a falu és a keresztyénység, szocializmus, stb.) Céljuk legtöbbször nem több a hangulatkeltésnél. Munkára nevelő értékük csekély.

b) *A faluszemináriumok* már jelentősebb vállakozások, akár a katolikus fiatalság, akár az Erdélyi Fialatok faluszemináriumát tekintjük. Nevelő céljuk van. Azonban sem egyik, sem a másik nem valószínűsítette meg a szeminárium tulajdonképeni hivatását, a kiképzést, a gyakorlati nevelést. Inkább tájékoztattak az egyes kérdésekről, mintsem módszertani, a gyűjtésben és a falutanulmányban felhasználható utasításokat adtak volna. Ezek a szemináriumok nem is tudtak lényegükben munkaközösségek lenni. Munkaeredményeiket nem is az új ráneveltek, hanem a már kisebb-nagyobb mértékben felkészült s a szeminárium működésétől függetlenül is önképző kezdeményezők mutatták fel. E szemináriumoknak tudományosan szakképzett vezetője sem volt s nélkülözték mind az irodalmi, mind az anyagi segítséget.

c) A viszonylagosan legnagyobb tömegeredménnyel eddig a *falupályázatok* dicsekedhetnek. Minden egyes pályázat új munkatársat indít el. Az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség Egyetemi és Főiskolai Szakosztálya eddig 6 pályatételt tűzött ki s a beérkezett 24 pályamunka közül 16 monográfiai jellegű, 4 néprajzi gyűjtés, 4 pedig általános népi kérdésekkel foglalkozó. Az Erdélyi Fialatok 3 nagy falupályázatára 17 pályamunka érkezett be: közülök 10 monográfiai jellegű, 1 néprajzi gyűjtés, 6 pedig általános népi kérdésekkel foglalkozó. Ezeknek a pályázatoknak az a kiküszöbölhetetlen hibája, hogy az anyag rendszerint ellenőrizhetetlen s az anyaggyűjtés a legtöbb esetben ötletszerű és nem szakszerű. A pályázatok értéke nem is az anyagban, inkább a készség megmutatásában jelentkezik. A pályatételek kitézésének azonban van egy másik nagyobb és részben tudományos jelentősége is itt Erdélyben: a pályatételek kiírása ösztönözte mind az Erdélyi Róm. Kat. Népszövetség Egyetemi és Főiskolai Szakosztályának vezetőségét, hogy sokszorosítva kiadja 1929. tavaszán a Sulyok-féle kérdőívet, mind az Erdélyi Fialatok szerkesztőségét, hogy közlétegye az első faluszámban (I. évf. 6. sz. 1930. június) „Hogyan tanulmányozzam a falu életét?“ címen a legfontosabb kérdéseket, s hogy 1931. tavaszán megjelentesse hasonló című szociográfiai kérdőívét.

d) *A csoportos falujárásnak* a nevelő haszna elvitathatatlan. 1928. óta folyik a Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Köre keretében ez a falujárás. 1928. nyarán két katolikus tanárjelölt három hétig tanulmányozza a moldvai csángók életét s útjukról jelentést terjesztenek elő. 1930. nyarán az Erdélyi Róm. Kat. Népszövetség Egyetemi és Főiskolai szakosztálya megbízásából más két tanárjelölt a Székelyföld jó nagyrészét járja be. Ugyanekkor az Erdélyi Fiatalk Falupályázatának kiírása arra ösztönöz egy főiskolai csoportot (3 joghallgató, 1 orvostanhallgató, 1 teológus és 1 maturáns), hogy *Dr. Léway Lajos* tanár vezetésével rendszeresen tanulmányozza egyik székely megye 12 községét. Az összegyűjtött adatokat jegyzőkönyvbe foglalták. 1931. júliusában az Erdélyi Róm. Kat. Népszövetség Egyetemi és Főiskolai Szakosztályának nyolc tagja bejárja a katolikus székely megyét, előadásokat tartanak és adatokat gyűjtenek. Ugyanekkor az Erdélyi Fiatalk Faluszemináriumának udvarhelyszéki falu-csoportja két osztásban (6—6 főiskolai hallgató) a vármegye 32 községének a határneveit gyűjtötte össze, 4 község szociográfiai alaprajzát vette fel s összeírta a népköltészeti termékeket. Ha mindehhez hozzávesszük az egyéni falujárásokat, továbbá a cserkész táborok és az ifjúsági konferenciák tapasztalati anyagát s azokat a városkörnyéki kiszállásokat, melyeket néhány éve az Ifjúsági Keresztény Egyesület s az 1934/35. iskolai évben a Majláth-Kör is rendez, akkor örömdetesesen kell megállapítanunk, hogy Erdélyben is van mozgalom a falu érdekében.

e) Természetesen a falujárásokat nem tekinthetjük a tudományos munka megoldásának. A szemlélet az idő rövidsége miatt csak fölületes lehet, a gyűjtés hiányos. Az *alapos falutalulmány* tartósabb letelepedést, a falu életébe való beilleszkedést, heteken át tartó mindennapi megfigyelést követel. Ilyen munkát csak egyet könyvelhetünk el 1931. nyaráról, amikor *br. Bánffy Ferenc* lehetővé tette a birtokán az Erdélyi Fiatalk faluszemináriuma részéről kiküldendő néhány falumunkás kutató tevékenységét. Ez alkalommal *Pálffy Zoltán* rajztanár a környék népművészeti értékeiről készített gazdag rajz- és fényképgyűjteményt, *ifj. Szabó Géza* zeneakadémiai hallgató 24, köztük számos eredeti népdalt gyűjtött össze, *Miklós András* joghallgató a vidék gazdasági helyzetét tanulmányozta, *Mikó Imre* joghallgató 9 község nemzetiségi helyzetképét készítette el, végül *Demeter Béla* akadémiai hallgató a szellemi áramlatok hatását kutatta a falu gondolatvilágára. E munka eredményeiből állította össze egyrészt *Demeter Béla* a kisebb tanulmányát (*A falu és a szellemi áramlatok. Az Erdélyi Fiatalk falufüzetei*, 3. sz.), másrészt *Mikó Imre* a nagyértékű áttekintését (*Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés. Az Erdélyi Fiatalk Falufüzetei*, 4. sz.).

A sok irányba, sok egyesületbe és sok munkakeretbe szétágazó erdélyi falumunka, íme, világos képen mutatja a jól kiképzett eszmei vonalvezetés és a gyakorlati teljesítmény közt levő nagy különbséget.³⁹

³⁹ A történeti anyagot illetően l. *Demeter János*: Az erdélyi magyar ifjúság kapcsolatai a néppel. Erdélyi Fiatalk, 1930. I. évf. 1. sz.; *Mikó Imre*:

A továbbiakban megkeressük a kórokozókat, hogy a jövőbeli irányulás és munkaformák szükségzeit és lehetőségét előadhassuk.

IV.

Az erdélyi falumunka példái.

Ha tárgyilagos ítéletet akarunk mondani az erdélyi magyar fiatal-ság falumunkájáról, akkor körültekintő szemmel előbb meg kell keres-nünk azokat a példákat, amelyek — ott állván fiatalságunk előtt mintá-és mértékként — az ítéletmondásnál is szóba hozhatók. Ilyen példát három intézmény szolgáltatott és szolgáltat: a bucurestii Tudomány-egyetemnek a Gusti professzor vezetése alatt álló Szociológiai, etikai és politikai szemináriuma, a „Károly herceg“ Királyi Közművelődési Ala-pítvány (Fundatia Culturală Regală „Principele Carol“) elindította „ki-rályi osztagok“ és a Siebenbürgisch-Deutsche Jugendbund munkatábor-mozgalma. Ismertetésüket a tárgyilagosság szempontjából tartjuk szükségesnek.

1. *A bucurestii szociológiai, etikai és politikai szeminárium munkája* tulajdoképen nem más, mint a Gusti-féle szociológiai rendszer gyakor-lati alkalmazása. Ez a rendszer érvényesül mind a monográfia elő-készítésében és munkásainak csoportosításában, mind az adatgyűjtés munkájában és elrendezésében.

1. *Az előkészítés* a monográfusok kiválasztását és kiképzését jelenti. A társadalmi valóság ismertetett szemlélete határozza meg ezt a fel-adatot. A társadalmi egység gazdasági, szellemi, jogi, politikai és köz-igazgatási tevékenységének, tájbeli, élettani, történeti és lélektani kere-teinek, az összetevő alegységek szerkezetének, viszonylatának s a tár-sadalmi folyamatoknak pontos és részletes felmérése erre alkalmas és kiképzett kutató-együttest kíván meg. A román monográfiai kutatás számol is ezzel a követelménnyel: a 60—90 monográfus (akiknek egyik felét főiskolai hallgatók, másik felét szakemberek alkotják) a legtelje-sebb módszeres előképzés és könyvtári tanulmányok után munkater-vekkkel és kérdőívekkel⁴⁰ felszerelten telepszik le a tanulmányozandó

Az ifjúsági szervezkedés társadalmi iránya. Erdélyi Fiatalok, 1930. I. évf. 9—10. sz.; *Venczel József*: Az „Erdélyi Fiatalok“ faluszemináriuma. Erdélyi Fiatalok, 1931. II. évf. 5—6. sz.; *Venczel József*: Az erdélyi fiatalok falumun-kája. Erdélyi Lapok, 1932. I. évf. 43. sz. „Fiatalok“ rovat; Hol van és mit pro-dukált eddig az erdélyi katolikus ifjúság? Erdélyi Lapok, 1932. I. évf. 67. sz. „Fiatalok“-rovat; Falu-Szemináriumunk munkája 1931—2. évben. Erdélyi Fia-talok, 1932. III. évf. 5. sz.; *Baczó Gábor*: A falu-munka mérlege. Erdélyi Fia-talok, 1933. IV. évf. II. negyed, nyári szám; *Haáz Ferenc*: A magyar szocio-gráfia Erdélyben. Fiatal Magyarság, 1934. IV. 9. sz.; továbbá az Erdélyi Fia-talok, az Erdélyi Lapok „Fiatalok“-rovata, az Erdélyi Tudósító „fiatalok szá-mai“ (1932. XV. évf. 10. sz. és 1933. XVI. évf. 5. sz.), az Ifjú Erdély, a Jó-barát és a Kévekötés hír- és szemleanyagként közölnek részleges ismer-tetéseket.

⁴⁰ Az *Institut Social Român* tulajdonában ma már 16 munkaterv és 50 kérdőív van, amelyek a gyakorlati kutatómunkában ellenőriztettek és a való-ságos szükségletekhez alkalmaztattak.

faluban. Ennek a kiválasztása ugyancsak módszeres és körültekintő módon történik.

2. *A helyszíni tanulmányok* a statisztikai adatok összegyűjtésével kezdődnek.⁴¹ Ezután a monográfusok szakcsoportokra oszlanak: külön csoport tanulmányozza a tájkeretet, a biológiai alkatot, a történeti multat, a néplélek kérdését, a gazdasági és szellemi életet, a jogi, politikai és közigazgatási megnyilatkozásokat, s külön csoport (kizárólagosan szociológusokból álló) tanulmányozza a társadalmi egység viszonykérdéseit, a csoportosulásokat, közösségeket, intézményeket, a tekintély, a közvélemény kérdését, a társadalmi folyamatokat (városodás, társadalmasodás, stb.) s a fejlődésbeli irányulás tényeit és lehetőségeit.

3. *A munka egységét* az egységes irányítás biztosítja. A szakcsoportok naponta s együttesen minden második nap tartanak üléseket. A csoport-ülésein a csoportvezető irányításával kiosztják a munkát, közlik és megbeszélik az eredményeket. Az együttes ülés elméleti megbeszélések s az eredmények közlésének alkalma. Így minden monográfus tudomást szerez a munka menetéről s lehetővé válik az egyes megfigyelések rögtöni többoldalu megvilágítása. A csoportok tehát nem zárkoznak el egymástól, sőt nem ritka az sem, hogy egyes jelenségtérület megfigyelésére és lerögzítésére a különböző csoportokba tartozó szakemberek összevonásával különleges csoportot alakítanak.

4. *A munkamódszer lényege* a közvetlen szemlélet, a tanulmányozott jelenségek lehető legnagyobb számban való megfigyelése s az egyes megfigyeléseknek, tanulmányoknak, eredményeknek külön lapon való leírása. Így könnyen lehetővé válik az egyes jelenségeknek és a kerettényezőknek az összevetése s a valóságon felépülő helyes társadalomtudományi alaptételeknek a leszögezése.

Ezt a széleskörű és példamutatóan módszeres munkát előbb a *Szociológiai, etikai és politikai szeminárium* vállalta. Szerepét 1928-ban a Fundul Moldovei községbeli kiszállás alkalmával megalakult *Román Monográfia-Társaság* (Asociația română de monografie socială) vette át. Ez a társaság azonban csakhamar beolvadt a Gusti vezetése alatt álló *Román Szociális Intézetbe* (Institut Social Român) s annak egy külön szakosztályát alkotta. Később egyesült az intézet szociológiai szakosztályával, ahol végül is a monográfiai kutatás intézményesítése megvalósulhatott.

Történetileg a román monográfiai mozgalom 1925 elején indult meg. Ez év februárjában a Szociológiai, etikai és politikai szeminárium külön bizottságot alakít a céllal, hogy „általános tervet dolgozzon ki, amelynek alapján valamely társadalmi egység monográfiája elkészíthető legyen“. Két hónap lefolyása alatt a fenti rendszernek meg-

⁴¹ Megelőzően népünnepély keretében mutatkozik be a kutatók társasága s hasonló eszközökkel igyekszik a falusiak bizalmatlansági válaszfalát leontani. Ilyen összejöveteleket a kutatás folyamán még többször rendeznek. A bizalom megerősítését szolgálja a falu közeletébe és a szövetkezeti mozgalmába való bekapcsolódás, az ingyen orvosi rendelő, népkönyvtár, s nem utolsósorban a monográfusoknak az egyes gazdáknál való elhelyezkedése.

felelően tervek és kérdőívek készülnek s április 11-én elhatározzák az első szociológiai kiszállást az olténiai Goicea-Mare nevű faluba. 1926-ban a munténiai Rușetu, 1927-ben a moldovai Nereju, 1928-ban a bukovinai Fundul Moldovei, 1929-ben az erdélyi Drăguș, 1930-ban az olténiai Runcu és 1931-ben a besszarábiai Cornova községnek készítették el a monográfiáját. A monográfiai munka célja: „meg kellett vizsgálnunk a szociológia elméleti eredményeit a valóság tükrében és lehetőség szerint át kellett javítanunk és ki kellett építenünk minden elméletet, másrészt pedig szert kellett tennünk a falunak, a román társadalom legjelentősebb szociális egységének, pontos ismeretére“. Ma már annyira kialakult monográfia-készítésüknek mind elméleti, mind gyakorlati része, hogy a Román Szociális Intézet szükségesnek találta az irányelvek és a módszertani utasítások összefoglalását és kiadását két kötetben (1934.): *Traian Herseni*: Teoria monografiei sociologice (A szociológiai monográfia elmélete). *D. Gusti* bevezető tanulmányával: Sociologia monografică, știință a realității sociale (Sociologia monografică: a társadalmi valóság tudománya); *H. H. Stahl*: Technica monografiei sociologice (A szociológiai monográfia technikája). Institutul Social Român, Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică, Seria A.: Studii și Contribuții, 1. és 2.)

A monográfusok szigorú és szoros munkaközösséget alkotnak. Szabályzatuk teljes fegyelmet követel:

„I. A monográfiai kutatás közös munka lévén, minden résztvevő megtartja a vezetőség határozatait: 1. a kutatás egész ideje alatt a helyszínen marad, 2. teljesíti a megbízásokat, 3. naponta dolgozik és a kijelölt időre az általa gyűjtött anyagot végső megszerkesztésben benyújtja, 4. aláveti magát a kiszállás tartama alatt az igazgatási rendelkezéseknek.

II. A monográfiai kutatás közös munka lévén, a Román Szociális Intézet szociológiai-monográfiai szakosztálya a bucarestii Tudományegyetem filozófiai karának Szociológiai, etikai és politikai szemináriumával együtt közös szellemi tulajdonjoggal rendelkezik bármely monográfus által elért eredmény felett. Következésképp: 1. mind a monográfiai anyag, mind a kutatások sugallta elméleti és módszertani megfontolások a monográfia vezetésének beleegyezése és a monográfiai kutatások idézése nélkül sem cikkekben, sem tanulmányokban, sem más módon közzé nem tehetők, 2. a monográfiai anyag bármely, még esetleges feldolgozása is csupán a forrás megjelölésével lehetséges.“

A Gusti vezetése alatt álló monográfiai kiszállások eredménye páratlan. A Román Szociális Intézet kiadásában megjelenő *Archiva pentru știința și reforma socială* (A társadalmi tudományok és reform archívuma) 1932. évi X. évf. 1–4. számában (59–588. l.) „Archiva monografică“ címen közzétett 28 monográfiai tanulmány a már ismertett szociológiai rendszer keretében mutatja az arányokat. Drăguș község 3000 lapos monográfiája kiadás előtt áll. A monográfusok az 1931. évi cornovai kiszállás anyagát a Román Szociális Intézet szociológiai szakosztályának 1932. január 13. és június 1. között tartott 19 ülése keretében 84 előadásban mutatták be. A Szociológiai, etikai és politikai szeminárium 2 szociológiai múzeumot hozott össze, melyek közül a Fundul Moldovei-beli a barcelonai nemzetközi kiállításon a

„Grand Prix“ kitüntetést, a drăguși a drezdai egészségügyi kiállításon díszoklevelet kapott. A monográfusok elkészítették Drăguș és Cornova község szociológiai filmjét is. Kiszállásaik helyén, tehát eddig 7 községben, gazdag és értékes népkönyvtárakat állítottak fel. Természetesen a külföld elismerése sem hiányzik: így pl. 1930. nyarán a lipcei Szociológiai Intézet szociológiai doktorokból és hallgatókból alakított csoportot küldött le a runcui monográfiai kiszállás tanulmányozására. Az összegyűjtött anyag rendszerezése most van folyamatban.⁴²

II. 1934. tavaszán a Román Szociális Intézet szociológiai-monográfiai szakosztályának tudományos tevékenységét kiegészítően a szintén Gusti vezetése alatt álló *Fundația Culturală Regală „Principele Carol“* („Károly herceg“ Királyi Közművelődési Alapítvány) keretében s II. Károly király védnöksége alatt számottevő új mozgalom bontakozott ki: a „királyi osztagok“ (*echipe regale*) mozgalma. A cél — királyi szó tette hatályossá — ebben a gondolatban csúcsosodik ki: a főiskolai hallgatósnak nemcsak az a feladata, hogy évközben tanuljon, hanem kötelessége az is, hogy a román társadalom érdekében a főiskolai hallgatósnak tanulási lehetőségeit biztosító gondosságáért hathatós tevékenységet is vállaljon. A főiskolai hallgatósnak küldetése túlterjed tehát az egyetemek belső életén, túl az egyetemi városok falain is s ennek az ifjúságnak magához kell ölelnie az egész országot, ahol nagy embertömegek még ma sem részesülhetnek tökéletesen az államszervezet jótéteményeiben. A téli előadások alatt a könyvtárakban, kórtermekben és laboratóriumokban szerzett tudását a főiskolai hallgatósnak meg kell osztania a népközösséggel.

Az egyetemek ajánlására a „királyi osztagok“-ba kiküldetett 17 orvostanhallgató, 10 állatorvostanhallgató, 14 gazdasz, 28 bölcsész, 11 joghallgató, 5 tudományszakos tanárjelölt, 7 teológus és 6 háztartásiskolai tanuló, összesen 98 főiskolai hallgató, akiket 12 csoportba osztottak. A főiskolai hallgatók mellé 56 szakembert állítottak: 12 orvost, 9 gazdamérnököt, 7 állatorvost, 6 védőnőt, 6 háztartástanárnőt. Mindezekhez járult a testnevelési főiskolának (ONEF) tanárokból és hallga-

⁴² A román falumunka történetére vonatkozó ismertetéseket l. *Demeter Béla*: A román ifjúság falumunkája. Erdélyi Fiatalok, 1931. II. évf. 5—6. sz.; *Fogarasi Géza*: A román ifjúság falumunkájáról. Erdélyi Fiatalok, 1932. III. évf. 5. sz.; *Traian Herseni*: Șapte ani de cercetări monografice (Hét évi monográfiai kutatások). Archiva pentru știința și reforma socială, 1932. X. évf. 1—4. sz.; *Dr. Jancsó Béla*: Gusti professzor és tanítványainak falumunkája. Erdélyi Fiatalok, 1933. IV. évf. II. negyed, nyári szám; *Anton Golopenția*: A falukutatás Romániában. Fiatal Magyarország, 1934. IV. évf. 9. sz.; *Lükő Gábor*: Román falumunka. Magyar Út, 1935. IV. évf. 5. sz.; *Lükő Gábor*: A román „monográfisták“ falukutató munkája. Honismeret könyve; L'Action Monographique en Roumanie, Conférence donnée à la Faculté de Droit (Salle d'Ethnologie Juridique), 16 jan. 1935, par *Démètre Gusti*. Études de sociologie et d'ethnologie juridiques, XXIII. Paris, 1935. 37—72. l.; utalásokat l. *Bodor Antal*: A falu megismerése. Bp. Szemle, 1933. 669. sz.; *Kovács Imre*: Falumunka a Pro Christo Diákokházában. Magyar Szemle, 1935. XXIII. k. l. (89.) sz.; az Archiva pentru știința și reforma socială szemleanyagában, úgyszintén *T. Herseni* és *H. H. Stahl* idézett műveiben.

tókból álló 16 tagú csoportja azzal a megbízással, hogy kíséreljék meg a falusi katonai előképzést. A 12 osztagot teljesen felszerelték gyógyszerekkel, munkaeszközökkel. Az alapítvány rendelkezésükre bocsátott 12 népkönyvtárt, 1200 képet és más tárgyakat.

A falvak kiválogatása ugyancsak nagy és körültekintő gonddal történt. Kiválasztattak: Sadova (Bukovina), régi szabad-paraszt telep; Năpădeeni (Besszarábia), adófizető bojár-község); Nerej (Moldva), szabad-paraszt központ; Văcăreni (Dobruzsza), Duna-melléki román és orosz halászok és földművesek községe; Miron-Costin (Moldova), a hasonló nevű krónikaíró régi birtoka; az új telepítésű román, német és tatár lakosságú Ferdinánd I. (Dobruzsza); a magyar bevándorlás folytán sajátos népszerű Stănești, Corbi és Nucșoara falucsoport (Munténia); Goicea-Mare (Olténia), szegény mezei község; Fibiș (Bánság), látszólag jó gazdasági helyzetben, ami az egyikének tudható be; és végül a határörvidéki Leșu (Erdély).

Az osztagok belső szervezetére nagy súlyt vetettek, úgyszintén az eszközök kiosztására, az irányításra és a felügyeletre is. Ebből a célból minden egyes osztagnak felügyelője van, aki a terv végrehajtásáért felelős. Az osztagok tagjai kötelezik magukat, hogy három hónapig a kijelölt faluban maradnak, végrehajtják a tervet s a felügyelő által képviselt Alapítvány utasításait követik. A napi munkáról krónikát vezetnek. Az összegyűjtött ismeretbeli és okmányyszerű anyag az Alapítvány tulajdona. Az osztagokat igazgatásilag felelős vezető irányítja. Anyagiakról az Alapítvány gondoskodik.

Az egyetlen erdélyi osztag adatai a következők: A) *főiskolás csoport*: vezető: egy bölcész, tagok: egy bölcész, egy földrajzszakos, egy természetrajzszakos, két testnevelési főiskolás, egy orvosszigorló, egy orvostanhallgató, egy állatorvosszigorló, egy abszolvens gazdász, egy háztartási tanuló-lány; B) *szakcsoport*: egy orvos, egy állatorvos, egy gazdamérnök, egy zene-tanár; C) *felügyelő*: Gr. Popescu lelkész; D) *teljesítmény*: a) *egészségügy*: 1904 orvosi vizsgálat, 2394 beföcskendezés, 20 legény testedzése, 12 összejövétel; b) *fizikai munka*: 205 állatvizsgálat, 720 puffadás elleni beoltás, 3 mintaól, állattemető, 300 faoltás, méhészeti ülés, gyümölcsfák és zöldségesek féregmentesítése, mintakert; a Leștior folyócska szabályozása, 3 híd a Leștioron, a Leș folyó 4 hídjának megjavítása, útjavítás, árkolás, mocsaras területek lecsapolása; c) *lelki munka*: prédikációk; d) *értelmi munka*: dalárda, előadások, a művelődési ház megszervezése.

Összesítve, a „királyi osztagok“ teljesítménye az egészségügy terén: 18.012 orvosi vizsgálat és orvoslás, 5.381 beföcskendezés, 590 látogatás, 155 analízis, 12 mintagyógyszertár; a fizikai munka terén: 3.330 gazdasági tanács, 22 gyakorlati előadás és oktatás, 345 ha felszántása és bevetése, 3.473 gyümölcsfa féregmentesítése és beoltása; állatoknál: 5.029 vizsgálat, 6.522 beföcskendezés és 2.150 beoltás; az építés terén: 22 cementhíd, 397 kisebb fahíd, 30.600 m. árok, 60.450 m. út, 1.500 m² sportpálya, 200 ház festése és javítása, 16 istálló építése, 16 kút helyrehozása, 6 iskola és 2 templom kijavítása, 160 gyakorlati háztartási oktatás, 53.000 kg befogadására alkalmas 5 magtár építése; a katonai előképzés szempontjából foglalkoztak 329 legénnyel; ezen kívül tar-

tottak 89 predikációt, 36 előadást, kiosztottak 1200 képet, 1500 kötet könyvet, rendeztek 96 összejövetelt, megjutalmaztak 240 szorgalmas gazdát, elkezdették a művelődési házak építését, amelyek közül az egyik (Stănești) tető alá is került. Az összegyűjtött anyagból viszont 1934. november 16. és december 15. között nagyszabású kiállítást rendeztek.⁴³

III. A „királyi osztagok“ tevékenységének megfelelőjét mutatja a *romániai német ifjúság munkatábor-mozgalma*. Kezdetei a háború utáni első évekre és a német birodalomba vezetnek vissza. A németországi munkatábor-mozgalom viszont a Wandervogel-mozgalom reformjából és az ú. n. Artamen-mozgalomból nőtt ki. A Wandervogel-mozgalom keretein belül ugyanis az idősebbek táborozása idején felmerült a közös munka szükséglete, az Artamen-mozgalom pedig tulajdonképpen nem volt más, mint önkéntes ifjúsági földmunkavállalás a keletnémetországi lengyel bevándorló munkások kiszorítása érdekében. A két mozgalom természetes folyamatként kapcsolódott s a létrejövő munkatáborok megvalósítják a feladatokat: 1. a fiatalembereket tevékeny munkaközösségekben összefogják, 2. a táborokon belül nincs osztályszempont s így a tapasztalatoknak a népi közösséggel való közlése lehetségessé válik, és végül 3. a munkaszolgálat a népi talajon és a népi értékek megszerzésével a német életkereteknek kiszélesítésén dolgozik. Ezzel az ifjúsági mozgalom jelentős nemzetpolitikai célok megvalósítását vállalja s azok érdekében tevékenykedik.

Erdélyben az önkéntes munkavállalás gondolat-felvetése *Fritz Fabritius*nak, az Önsegély vezérének, a nevéhez fűződik. Már 1921–22. óta buzdítja az ifjúságot a Wandervogel-mozgalom keretén belül gyakorlati munkára. 1930-ig az önkéntes munkában mindig találunk is fiatalokat. 1930-ban az idősebb Wandervogelek előtt az önkéntes munkaszolgálat kérdése époly jelentőségű lesz, mint akár a német birodalomban. 1931-ben létre is jön az első munkatábor Meschendorfban. 1932-

⁴³ A „királyi osztagok“ munkájára vonatkozólag l. a *Căminul Cultural* (Kultúrház) c. folyóiratot 1934. évi I. évf. 1. számában *Emanoil Bucuța*: *Echipele regale studentești la sate* (Királyi diákosztagok a falvakon); *Alcătuirea echipei regale studentești* (A királyi diákosztagok összeállítása); ugyane folyóirat I. évf. 2. számában: *II. Károly király és Gusti professzor beszéde a királyi kultúrosztagok kiállításának megnyitásán*; *Ce-au realizat echipele culturale studentești pe terenul moral-religios* (Amit a kultúrosztagok megvalósítottak valláserkölcsei téren); *Pilde de activitate culturale* (Kultúrtevékenységi példa); az egyes osztagokról részletes adatokat közöl: *Catalogul expoziției echipei regale studentești* (A királyi diákosztagok kiállításának katalógusa); különböző szempontokból való megvilágítást ad az *Albina* c. népi hetilap 1934. évi XXXVII. évf. 48. száma, különösképp figyelemreméltó: *Program pentru munca culturală la sate a echipei regale studentești* (A királyi diákosztagok falusi kultúrmunkájának terve); *A Nour*: *Istoricul și planul de lucru al echipei regale* (Az osztagok története és munkaterve); kritikai áttekintést ad *H. H. Stahl*: *Experiența echipei regale studentești* (A királyi diákosztagok tapasztalata). *Revista Fundațiilor Regale*, 1935. II. évf. 1. sz.; *Cartea Căminului Cultural, 1.: Echipe studentești la sate*. Program de lucru și rezultate. *Intâiul an 1934.* (Diákosztagok a falvakon. Munkaterv és eredmények. Első év, 1934.) București, 405 p.; ismerteti *Nagy Géza*: *Román falumunka*. Hitel, 1935. I. évf. 4. sz.

ben már 6 munkatábor dolgozik, köztük a munkanélküliek első munkatáborra Seiburgban. 1933-ban a mozgalom egészen megerősödik. Husvét körül a táborvezetők számára tanfolyamot tartanak, Dr. Bonfert Alfréd vezetésével megalakul a *Landesamt für Arbeitsdienst* is, majd 25 lejes tagsági díjjal a *Gesellschaft der Freunde des Arbeitsdienstes*. Ehhez a rohamos fejlődéshez még az is hozzájárult, hogy 1930. szeptemberében a *Siebenbürgisch-Deutsche Jugendbund* vezetését *Staedel* lelkész veszi át s a szövetség keretében az ifjúság egységesítését tűzi ki célul. Így a romániai német ifjúsági munkatáborok „a mi ifjúságunknak a nagy, átfogó közösség utáni küzdelméből és az ifjúságnak népünk keretén belüli közös feladatkereséséből nőttek ki“. A munkatáborok hasznát abban látják, hogy a) a tábor a résztvevőkre igen nagy nevelőhatást tesz, b) a falu kedvező befolyásolása lehetővé válik, c) a népközösség számára anyagi értékek alkothatók. Ehhez járul még a munkaszolgálat önkéntességében rejlő óriási erkölcsi erő, amely elvezethet ahhoz a követelményhez, hogy „a mi népünk testületeiben senki olyan vezető állást el ne foglalhasson, aki nem bizonyította be, hogy szolgálni tud, aki nem teljesített munkaszolgálatot“.

Szemléltetés céljából ismertetjük az 1933. évi neubeschenowai (Bánság) legnagyobb munkatábor és az 1933. évi erdélyi 14 munkatábor összesített adatait:

I. A neubeschenowai munkatábor résztvevői:

bánsági	138	akadémikus	49	16 éven aluli	3
erdélyi	25	földműves	15	16—17 éves	28
ausztriai	12	hivatalnok, keres-		18—19 „	56
birodalmi	3	kedő	22	20—21 „	52
besszarábiai	1	házilány	17	22—23 „	18
		iparos, munkás	24	24—25 „	8
férfiak	134	tanító, tanár	10	26—27 „	6
nők	45	középiskolás	42	28—30 „	3
összesen:	179			30—50 „	5

A táborban minden egyes ifjúsági szervezet képviseltette magát.

Munkaeredmények: 3200 m. hosszú, 2—3 m. széles, 1—2 m. mély árok; 3000 m³ föld kihányása (egyenként átlag 2.08 m³ napi teljesítmény), árkok tisztítása, vízesapolás, hidjavítás.

Szellemi munka: a munkatábor vezetői 14 előadást tartottak a táborozók részére.

Gazdasági rész: az önkéntesek adományából bevétel: 26.353 lej, kiadások: 14.850 lej, maradék: 11.503 lej.

II. Az erdélyi táborokban az akadémikusok száma 23, az egyetemi hallgatóké 128, az egyetemi hallgatónőké 11, a középiskolás fiúké 55, a középiskolás lányoké 15. A résztvevő férfiak száma 593, a nőké 173, összesen: 766.

Munkateljesítmény: 300 hold legelőirtás, 5948 m. lecsapoló árok, 8900 m³ megforgatott földterület.

Gazdasági rész: A *Gesellschaft der Freunde des freiwilligen Arbeitsdienstes* tagdíjaiból az ellenértékként adott röpirat önköltségeinek levonása után, adományokból, a braşovi egyházközségtől, a szász népsegélyből s Fritz Fabritiustól kapott segélyekből az összbevétel 103.687 lej, a kiadások végösszege pedig 96.047,75 lej. — Ha az összes földmunkát 14.000 m³-ban állapítjuk meg, akkor ennek munkaértéke 140.000 lej, s ha ehhez még hozzávesszük a más munkateljesítmények 60.000 lejnyi munkaértékét, akkor az 1933. évi munka 200.000 lejnyi hasznot hozott az erdélyi német népközösség számára. „Ebből a szempontból tekintve, a munkaszolgálat ifjúságunknak nemcsak jó nevelő

és szellemközösségre, hanem gazdasági cselekedet is, s bizonyítéka annak, hogy a gazdasági fellendülés nem kívülről jön, hanem egy zárt nép minden életmegnyilvánulásának eleven közösségéből hajt ki.⁴⁴

1934-ben politikai okok miatt a munkatáborok nem működhettek zavartalanul, de így is Erdélyben 11, Bukovinában pedig 1 munkatábor dolgozott.⁴⁴

V.

Hiányok és teendők

Attekintve az erdélyi magyar fiatalság falumunkáját s bemutatva az országbeli példákat, szükségként mutatkozik, hogy összefoglaljuk kritikai álláspontunkat s azokat az irányulásbeli terveket, amelyek önként következnek magából az értelmiségi fiatalságnak a falumunkában kifejeződő kötelességvállalásából.

I. *Az erdélyi magyar ifjúsági falumunka három dolgot nélkülözött: 1. a munkaközösségi szervezettséget, 2. a tudományos irányítást és jelleget, végül 3. a rendszeres gyakorlati vonatkozásokat.* Részletezve:

1. A faluszemináriumok — miként azt már hangsúlyoztuk — nem tudtak munkaközösségekké erősödni. Az Erdélyi Fiatalok faluszemináriumának ugyan volt szervezeti jellege, tisztikara és ügyrendje, azonban a tagok megszervezése hiányában csak fiktív intézményesítést jelentett. A katolikus faluszeminárium e fiktív jelleget még fokozottabb mértékben mutatja. E szemináriumok előadásain gyakran több százan is megjelentek, azonban lelkesedésnél s vitaanyagnál többet nem igen vittek el magukkal. A faluszemináriumok „informatív” jellege megőlte a tudományos kiképzés lehetőségét. Nehányan, kik faluútra vállalkoztak, saját belátásuk szerint voltak kénytelenek dolgozni, s természetesen, hogy csekély eredménnyel. A „falu-füzetek” s az a néhány szórványos értékes kezdeményezés, ami az erdélyi magyar ifjúság falumunkájában tudományos érték, semmiképp sem írható a szemináriumi „információk” javára. Ez érthető is, ha a tudományos hiányának kérdését komolyan fontolóra vesszük.

2. A faluszemináriumok, de egyáltalán a falumunka nem volt tudományosan irányított s munkavégzésében tudományos szempontok

⁴⁴ A romániai német ifjúság munkatábor-mozgalmának adatait l. Dr. *Alfred Bonfert*: *Arbeitslager und freiwilliger Arbeitsdienst*. Klingsor, 1932. IX. évf. 11. sz.; *Deutsche Jugend am Werk*. Berichte aus den Arbeitslagern der deutschen Jugend in Rumänien 1933. Kronstadt, 1934; a Siebenbürgische-Deutsche Jugendbund hivatalos havi közlönye, a *Jugendbund*, közöl állandó híryanagot; *Barth Gustav*: *Der Arbeitsdienst dieses Jahres*. Jugendbund, 1934. II. évf. 12. sz.; ismerteti *Schlosser Alfréd*: A szász főiskolai ifjúság népi feladatai a parasztsággal szemben. Erdélyi Fiatalok, 1932. II. évf. 5. sz.; *Vita Zsigmond*: A német munkatáborok munkája. Erdélyi Fiatalok, 1934. V. évf. III. negyed, 107–108. l.; szóba kerül az erdélyi német munkatábor-kérdés *Erdő János*nak a bulgár trüdvások hasonló munkavállalásáról írt cikkében: A bulgár trüdvások, vagy egy balkáni intézmény, melyből sokat tanulhatunk. Kévekötés, 1935. VII. évf. 5. sz. *Erdő János* e cikkében javaslatot tesz az erdélyi magyar munkatábor-mozgalomra is.

alapját megszervezett munkaközösség. Ez az oka az eredménytelenségnek. A Gusti-féle monográfiai munka, a „királyi osztagok“ és a német munkatáborok mozgalma bizonyítja ezt. A rendszer, a tervszerűség, a rákésztetés, az állandó irányítás, az elméleti és a gyakorlati munka összekapcsolása egyaránt nélkülözött szükségletek az erdélyi magyar falumunkában. Ez annál is inkább megdöbbentő, mert az ismertett nagyszerű példák nem voltak elérhetetlenek, sőt, miként az irodalmi utalásokból kitűnik, ismertek, és (bár fölületesen, de) ismertettek voltak.

3. Végül erdélyi magyar falumunkánk gyakorlati vonatkozásai nem terjednek túl az unitárius vetítógép-tevékenységen, néhány falugondozó kiszálláson s a szórványosan végzett értelmi felvilágosító munkán. Mindenesetre gyakorlati falumunka volt ez is, de távolról sem abban a formában, amit pl. a „királyi osztagok“, vagy a német ifjúság önerejéből létrehozott munkatáboraiiban látunk. A szórványtörekvések itt-ott értékes kezdeményezéseket mutatnak, de még az egyes egyesületek keretében sem szélesednek rendszeres, többszemponu falusegítségé.

II. A hiányok megállapítása után rögtön felvetődik a kérdés: *mi a teendő*, hogy az értelmiség-nevelésnek ez a nagyszerű lehetősége, a falumunka, mint tudományos és gyakorlati önkéntes munkavállalás, feladatát teljesíthesse? Az előadandó kívánalmakban különválasztjuk a tudományos és a gyakorlati részt.

1. Az erdélyi magyar falumunka, mint tudományos tevékenység: *falukutatás*, feladatként nyilvánvalóan csak egyet tekinthet: az erdélyi magyar földműves társadalomnak, az erdélyi magyarság 72%-os többségének s e társadalom életkeretének, az erdélyi magyar falunak, legteljesebb ismeretét és megismertetését. A Gusti-féle szociologia monograficá éles megvilágításba helyezi ennek a társadalomkutatásnak a fontosságát. Gusti a tudományos hivatás mellett részletesen fejtegeti a monográfiának nevelő, közéleti és művelődéspolitikai jelentőségét is. A magunk problémavilágában ez különösképen jelentős, ha az értelmiségnevelés fontos kérdését tesszük fejtegetésünk alapjául.

A tudományosság elsősorban keretet igényel, mégpedig olyan keretet, amely egyrészt a szellemi kiképzés, másrészt a gyakorlati kutatómunka lehetőségeivel, eszközeivel rendelkezik, vagy módjában áll azokat megszerezni. A főiskolás egyletek s az Erdélyi Fialatok szerkesztősége ezért nem jelenthettek intézményes formát a falumunka számára. Képtelenek voltak tudományos keretté testesedni.

Az erdélyi falumunka érdekében tehát az első teendő: *keretet alkotni* az önkéntességnek, mégpedig a tudományos kiképzést és kutatómunkát eszközeivel biztosítani tudó társadalmi keretet. Világosabban: az erdélyi magyar ifjúság falumunkáját ki kell emelni az eddigi fiktív keretek közül s beállítani valamely társadalmi szervezetünk életébe, mely a tudományos követelményeknek eleget tud tenni.

A tudományos követelmények viszont nyilvánvalóak: 1. szakképzett vezetés, 2. könyvtár és munkahely, 3. tudományosan előkészített, beosztott és vezetett monográfiai munka. E három követelménynek

megfelelően a teendők: 1. a vezetőképzés (pl. tanulmányok a Gusti-féle Szociológiai, etikai és politikai szemináriumban), 2. a megfelelő szakkönyvtár és munkahely beállítása, 3. a munkaeszközök megszerzése (pl. antropológiai mérésekhez, térképezéshez szükséges eszközök, fényképezőgép, fonográf, stb.), 4. Erdély magyar területein a tanulmányozandó egységek kijelölése, 5. az előzetes könyvtári tanulmányok, módszertani kiképzés, stb. elvégzése.

Több évre kiterjedő szervezési programot ölelnek fel a teendők. Keret, eszközök, kiképzés, monográfia, tudományos rendszerezés: ezek a szervezés fokozatai, hogy ifjúságunk elvetélt falumunkája teljesen értékes tevékenységgé, tudományos jelentőségűvé és nemzetpolitikai feladattá erősödhessék.

2. *A gyakorlati falumunka* megoldására a főiskolás egyletek hivatottak. Önerejükben erre képtelenek lévén, a társadalom támogatása nélkülözhetetlen. A Királyi Közművelődési Alapítvány bőkezűsége ugyan követőre nem található, de mégis példa, különösképpen ha a németeknek a Gesellschaft der Freunden des Arbeitsdienstes alakulatát is figyelembe vesszük. Az ifjúság csak végrehajtó. Senki sem követelheti, hogy erején túlmenő önáldozatra vállalkozzék. Az erdélyi magyar munkatáborok vagy népnevelő körútak csak a társadalom támogatásával valósulhatnak meg.

A falumunka-kérdés tanulmányozása néhány lényegbevágó kérdést vetett fel. Befejezésként rendszerbe állítjuk ezeket:

1. Az erdélyi magyar társadalomban népünk egységének, élet- és műveltségi színvonalának záloga a vezetésre jól felkészült értelmiség kezében van letéve.

2. Értelmiségünk kiképzése, az értelmiség-nevelés, tehát erdélyi magyarságunk központi kérdése. Megoldásában évjáratoknak s társadalmi rendeknek egyként találkozniok kell.

3. Az értelmiség-nevelés elsősorban a népvezetésre való rákészülést jelenti, ami két irányú: szellemi kiképzés (műveltségi színvonal), s a vezetés programjának s területének ismerete (hivatásbeli gyakorlat).

4. A falumunka, mint a társadalomkutatás és segítés egyik részterülete, nemcsak Erdély kisebbségi magyarságának önismeretét, de vezető rétegünk hivatásbeli tájékozódását, sőt gyakorlatát is jelenti: az értelmiség-nevelésben tehát egyáltalán nem nélkülözhető.

5. Végeredményében: a falumunka nemcsak tudományos kedvtelés vagy romantikus időtöltés, hanem komoly nemzetpolitikai feladat, amelynek elsőrangú szerepet kell betöltenie az erdélyi magyarság közösségi életében.

*

A romániai németek követelménye nálunk fokozottabb mértékben követelmény: a mi népünk testületeiben, de egyáltalán a mi népi közösségünkben senki olyan vezető állást el ne foglalhasson, aki nem bizonyította be, hogy szolgálni tud, aki nem teljesített munkaszolgálatot.

Venczel József,